

**TAARIFA YA SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA KAMATI YA
KUDUMU YA BUNGE YA KILIMO, MIFUGO NA MAJI KWA KIPINDI
CHA KUENZIA JANUARI 2021 HADI JANUARI 2022**

*[Inatolewa chini ya Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za
Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020]*

YALIYOMO

ORODHA YA MAJEDWALI	iv
SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 MAELEZO YA JUMLA	1
1.1 Utangulizi	1
1.2 Muundo na Majukumu ya Kamati	2
1.3 Njia na mbinu zilizotumika kutekeleza Majukumu ya Kamati	2
1.4 Shughuli zilizotekelezwa	3
1.4.1 Kutembelea na Kukagua Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo	3
1.4.2 Kuridhia Mikataba ya Kimataifa	4
1.4.3 Kupokea na kujadili Taarifa za Utekelezaji za Wizara	4
1.4.4 Ziara ya kutembelea mashamba ya Bustani na baadhi ya wawekezaji (Wadau) wanaofanya shughuli za uzalishaji wa maua na mboga mboga mkoani Arusha na Kilimanjaro;	8
1.4.5 Uchambuzi wa Taarifa za Wizara kuhusu Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2020/2021 na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022;	13
SEHEMU YA PILI	16
2.0 UCHAMBUZI WA MATOKEO YA UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA KAMATI	16
2.1 Maelezo ya Jumla	16
2.2 Matokeo ya Uchambuzi wa Kamati	16
2.2.1 Yatokanayo na Taarifa za Utendaji wa Wizara na Taasisi za Serikali	16
2.2.2 Uchambuzi wa Azimio la Bunge	31
2.2.3 Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo	32
2.2.4 Semina na Mafunzo	39
SEHEMU YA TATU	51
3.0 MAPENDEKEZO YA KAMATI	51
3.1 Kuimarisha Mfumo wa Usimamizi wa Sekta za Kilimo, Mifugo na Uvuvi;	51

3.2	Kutengeneza ajira kwa vijana kupitia sekta za Kilimo, Mifugo na Uvuvi kwa kuongeza uwekezaji kwenye sekta hizi	52
3.3	Kuongeza uzalishaji wenye tija kwa kutumia teknolojia za kisasa pamoja na matumizi ya mbegu bora;.....	53
3.4	Kuiwezesha Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania (TADB)	54
3.5	Mapendekezo ya Kuimarisha Dhana ya Ushirika Nchini	55
3.6	Kuongeza Uzalishaji na Usafirishaji wa Mauzo ya Mazao ya Bustani	57
3.7	Kuimarisha Upatikanaji wa Malisho na Rasilimali maji kwa ajili ya Mifugo.....	58
3.8	Kuendelea kuimarisha Huduma ya Maji na Usafi wa Mazingira	59
3.9	Usimamizi Endelevu wa Miradi mbalimbali nchini.....	62
3.10	Utekelezaji wa Mipango ya Pamoja ya Muda Mrefu ya Serikali	63
	SEHEMU YA NNE	65
4.0	HITIMISHO	65
4.1	Shukrani	65
4.2	Hoja.....	68

ORODHA YA MAJEDWALI

Jedwali Na. 1: Ulinganisho wa uzalishaji wa mazao ya Horticulture kwa nchi za Tanzania, Kenya na Ethiopia	10
Jedwali Na. 2: Mtiririko hafifu wa fedha za maendeleo katika kutekeleza miradi ya umwagiliaji nchini.....	33

SEHEMU YA KWANZA

1.0 MAELEZO YA JUMLA

1.1 Utangulizi

Mheshimiwa Spika, kwanza kabisa napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunipa nafasi hii adhimu ya kusimama mbele ya Bunge lako Tukufu kwa ajili ya kuwasilisha Taarifa ya Mwaka ya shughuli zilizotekelezwa na Kamati, kwa kipindi cha Januari 2021 hadi Januari 2022. Naomba nitumie nafasi hii kuwashukuru Wajumbe wa Kamati kwa kujitua kwao na kufanya kazi kwa weledi na ufanisi katika kuhakikisha Kamati inatekeleza majukumu yake kwa wakati na ubora unaotakiwa.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 136(15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni 2020, Kamati za Kudumu za Bunge za Sekta ikiwemo Kamati ya Kilimo, Mifugo na Maji zina wajibu wa kuwasilisha Taarifa za Mwaka za shughuli zake kwa madhumuni ya kujadiliwa katika Mkutano wa mwisho kabla ya Mkutano wa Bajeti.

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii inaelezea shughuli zilizotekelezwa na Kamati kwa kipindi cha Januari 2021 hadi Januari 2022 na imegawanyika katika Sehemu Kuu Nne zifuatazo: -

- a) **Sehemu ya Kwanza** inatoa Maelezo ya Jumla kuhusu Majukumu ya Kamati na shughuli zilizotekelezwa;
- b) **Sehemu ya Pili** inahusu Uchambuzi na Matokeo ya Utekelezaji wa Majukumu ya Kamati;
- c) **Sehemu ya Tatu** inabainisha Maoni na Mapendekezo ya Kamati; na,
- d) **Sehemu ya Nne** ni Hitimisho la Taarifa.

1.2 Muundo na Majukumu ya Kamati

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kifungu cha 5(1)(b) ikisomwa pamoja na kifungu cha 5 (7) vya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji ni miongoni mwa Kamati za Kudumu za Bunge za Sekta, ambayo, imepewa jukumu la kusimamia Wizara Tatu ambazo ni: -

- a) Wizara ya Maji;
- b) Wizara ya Kilimo; na
- c) Wizara ya Mifugo na Uvuvi.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kifungu cha 7(1) cha Nyongeza ya Nane, ya Kanuni za Kudumu za Bunge, majukumu ya Kamati hii ni: -

- i) Kushughulikia Bajeti za Wizara inazosisimamia;
- ii) Kushughulikia Miswada na Mikataba ya Kimataifa inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya Wizara inazosisimamia;
- iii) Kushughulikia Taarifa za Utendaji za kila Mwaka za Wizara hizo; na
- iv) Kufuatilia Utekelezaji wa Majukumu unaofanywa na Wizara hizo.

1.3 Njia na mbinu zilizotumika kutekeleza Majukumu ya Kamati

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Ibara ya 96 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977, Kamati za Kudumu za Bunge ni Mawakala wa Bunge na hivyo hutekeleza majukumu yake kwa niaba ya Bunge. Kamati za Kudumu za Bunge huliwakilisha Bunge katika kuisimamia na kuishauri Serikali katika utekelezaji wa majukumu yake kwa mujibu wa Ibara ya 63(2) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977.

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza majukumu yake kwa weledi na ufanisi, Kamati ilitumia njia na mbinu mbalimbali zenye kukidhi matakwa ya Katiba na huku ikiongozwa na Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020. Njia hizo ni: -

- i) Vikao vya Uchambuzi wa Bajeti za Serikali kwa Wizara na Taasisi inazosisimamia kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022, kwa mujibu wa Kifungu cha 7 (1) (a) cha Nyongeza ya Nane, ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Juni, 2020;
- ii) Vikao vya kushughulikia Miswada ya Sheria kwa mujibu wa Kanuni ya 84(1) pamoja na Kifungu cha 7(1)(b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge;
- iii) Kupokea maoni ya Wadau kwa mujibu wa Kanuni ya 84 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge;
- iv) Ziara za kutembelea na kukagua utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha unaoisha kwa mujibu wa Kanuni ya 98(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, ili kujiridhisha kuhusu hatua za utekelezaji na ufanisi wake, kwa kulinganisha kiasi cha fedha kilichotengwa na kupokelewa na Wizara/ Taasisi husika;
- v) Kupokea na kujadili Taarifa mbalimbali za Utendaji wa Wizara na Taasisi inazosisimamia kwa mujibu wa Kifungu cha 7(1)(c) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge; na
- vi) Kupata mafunzo mbalimbali kwa lengo la kujifunza na kujenga uwezo na kubadilishana uzoefu na Taasisi mbalimbali za Serikali na Asasi za Kiraia na Sekta Binafsi.

1.4 Shughuli zilizotekelezwa

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Januari, 2021 hadi Januari, 2022, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji imetekeleza shughuli zifuatazo: -

1.4.1 Kutembelea na Kukagua Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, ili kukidhi matakwa ya Kanuni ya 98(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, inayozitaka Kamati za Bunge za Kisekta kutembelea na kukagua utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2020/2021, Kamati hii ilitembelea na kukagua Miradi

mbalimbali ya maendeleo iliyo chini ya Wizara ya Kilimo, Wizara ya Mifugo na Uvuvi na Wizara ya Maji iliyotengewa na kupokea fedha katika Mwaka wa Fedha 2020/2021.

Mheshimiwa Spika, katika ukaguzi huo, Kamati ilibaini masuala mbalimbali ambayo yanaelezwa kwa kina katika sehemu ya Pili ya taarifa hii.

1.4.2 Kuridhia Mikataba ya Kimataifa

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 107(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020 ikisomwa pamoja na Ibara ya 63(3) (e) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania inayotaka Mikataba ya Kimataifa ambayo kwa masharti yake inahitaji kujadiliwa na kuridhiwa na Bunge. Kwa madhumuni ya utekelezaji wa jukumu hilo, katika kipindi cha Januari, 2021 hadi Januari, 2022, Kamati ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji ilishughulikia Azimio la Bunge Kuridhia Itifaki ya Jumuiya ya Afrika Mashariki kuhusu Viwango vya Afya ya Mimea, Wanyama na Usalama wa Chakula (*East African Community Protocol on Sanitary and Phytosanitary (SPS) Measures*)".

Mheshimiwa Spika, azimio hili pamoja na mambo mengine lilikusudia kukuza na kuimarisha biashara ya chakula na mazao ya kilimo miongoni mwa nchi wanachama, kuimarisha uratibu wa masuala ya viwango vya afya ya mimea, usalama wa wanyama na chakula kwa kuwa na mwongozo wa pamoja ndani ya Jumuiya kuhusu masuala hayo na kutoa fursa ya pamoja katika Kanda ya kujilinda dhidi ya magonjwa na visumbufu vya mimea na wanyama.

1.4.3 Kupokea na kujadili Taarifa za Utekelezaji za Wizara

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia Kifungu cha 6(2)(a) na(b) ikisomwa pamoja na Kifungu cha 7(1)(d) vya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, katika kipindi cha Januari 2021 hadi

Januari, 2022, Kamati ya Kilimo, Mifugo na Maji ilipokea na kujadili Taarifa **Ishirini na Tano (25)** za Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara inazozisimamia pamoja na Taasisi zake, ambapo, Taarifa Kumi (10) ziliwasilishwa na Wizara ya Kilimo na Taasisi zilizo chini ya Wizara, Taarifa Tisa (9) kutoka Wizara ya Mifugo na Uvuvi pamoja na Taasisi zilizo chini yake na Taarifa Sita (6) kutoka Wizara ya Maji, kama ifuatavyo:-

i) **Taarifa Kumi (10) kutoka Wizara ya Kilimo na Taasisi zake kuhusu: -**

- a) Muundo na Majukumu ya Wizara ya Kilimo;
- b) Utekelezaji wa Programu ya kuendeleza Kilimo Awamu ya Pili – ASDP 11;
- c) Muundo na Majukumu ya Taasisi ya Utafiti wa Kilimo Tanzania (TARI), mafanikio na changamoto katika kutafiti, kusimamia, kuhamasisha na kuratibu shughuli za utafiti wa kilimo Tanzania Bara;
- d) Hatua zilizochukuliwa na Serikali/Wizara kushughulikia malalamiko ya Wakulima kutokana na kukosekana kwa vipimo stahiki katika biashara ya mazao ya kilimo;
- e) Hatua zilizochukuliwa na Serikali/Wizara kuimarisha upatikanaji wa mbolea kwa wakati na kwa bei nafuu pamoja upatikanaji wa viuatilifu kwa mazao ya pamba na korosho;
- f) Mafanikio na Changamoto katika kushughulikia dharura ya uvamizi wa nzige wa jangwani Kaskazini mwa Tanzania katika mikoa ya Arusha, Manyara na Kilimanjaro;
- g) Mafanikio na Changamoto kwenye ununuzi wa mahindi na mchele na upatikanaji wa uhakika wa masoko ya mazao mengine;

- h) Shughuli za Utafiti wa Kilimo zinazotekelezwa na Vituo vya Utafiti wa Kilimo nchini;
 - i) Usimamizi na Usalama wa Chakula Nchini; na
 - j) Mpango Mkakati wa Wizara ya Kilimo kuelekea Tija na Mageuzi ya Sekta ya Kilimo.
- ii) **Taarifa Tisa (9) kutoka Wizara ya Mifugo na Uvuvi kuhusu: -**
- a) Muundo na Majukumu ya Wizara ya Mifugo na Uvuvi;
 - b) Mpango Mkakati wa Kuimarisha Sekta ya Mifugo;
 - c) Mpango Mkakati wa Kuimarisha Sekta ya Uvuvi;
 - d) Muundo na Majukumu ya Bodi ya Nyama, mafanikio na changamoto tangu kuanzishwa kwake;
 - e) Muundo na Majukumu ya Bodi ya Maziwa, mafanikio na changamoto tangu kuanzishwa kwake;
 - f) Mwongozo wa utoaji chanjo dhidi ya magonjwa ya mifugo kwa mfumo wa ushirikiano kati ya sekta ya umma na binafsi;
 - g) Utolewaji wa Huduma za Chanjo ya Mifugo nchini na utekelezaji wake;
 - h) Mpango wa kuimarisha Uchumi wa Buluu (*Blue Economy*) kwa kuongeza uwekezaji katika uvuvi wa bahari kuu na eneo la uchumi wa bahari; na
 - i) Taarifa ya Utendaji wa Kampuni ya Ranchi za Taifa (NARCO) kuendeleza na kueneza ufugaji bora wa ng'ombe wa nyama kwa ajili ya soko la ndani na nje kwa kutumia mbinu za ufugaji wa kisasa.

iii) **Taarifa Sita (6) kutoka Wizara ya Maji kuhusu: -**

- a) Muundo na Majukumu ya Wizara ya Maji;
- b) Muundo na Majukumu ya Taasisi zilizo chini ya Wizara ya Maji;
- c) Usimamizi wa Rasilimali za Maji na Mabonde nchini;
- d) Sheria ya Rasilimali za Maji nchini;
- e) Mipango Mikakati iliyopo ya kutumia maji ya Ziwa Tanganyika na Ziwa Nyasa kwa manufaa ya wananchi waishio jirani na maziwa hayo; na
- f) Taarifa ya Chuo cha Maji kuhusu Mkakati wa kuandaa Wataalam wa kusimamia miradi ya maji ili kuifanya miradi ya maji kuwa endelevu.

iv) **Taarifa sita (6) kutoka Wizara mbalimbali na Sekta Binafsi ambazo shughuli zake zinachangia mnyororo wa thamani kwa mazao ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi kama ifuatavyo: -**

a) **Wizara ya Fedha na Mipango**

Taarifa ya Utendaji wa Benki ya Maendeleo ya Kilimo (*Tanzania Agriculture Development Bank -TADB*);

Taarifa kuhusu ushiriki wa TADB katika kuendeleza kilimo chenye tija kwa kuwapatia mikopo wakulima. Mafanikio na changamoto za utoaji mikopo yenye riba nafuu kwa wakulima.

b) **Wizara ya Ujenzi na Uchukuzi – Sekta ya Uchukuzi**

- ✓ Taarifa kuhusu Mpango Mkakati wa kuimarisha Uchukuzi na Usafirishaji wa mazao ya kilimo yatokanayo na maua, matunda, mbogamboga na viungo kwa lengo la kufikia masoko ya kimataifa; na
- ✓ Kampuni ya Kiwanja cha Ndege cha Kimataifa Kilimanjaro

Taarifa kuhusu Mkakati wa kuimarisha usafirishaji wa mizigo itokanayo na mazao ya Bustani kwa njia ya anga katika kiwanja cha ndege cha Kimataifa cha Kilimanjaro (*Kilimanjaro International Airport - KIA*).

c) **Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia**

✓ **Chuo Kikuu cha Kilimo cha Sokoine (Sokoine University of Agriculture - SUA);**

Taarifa kuhusu Changamoto za sekta za Kilimo, Mifugo na Uvuvi na mapendekezo ya utatuzi wa changamoto zilizobainika ili kuongeza tija katika mnyororo mzima wa uzalishaji; na

✓ **Chuo Kikuu cha Ushirika Moshi (*Moshi Co-Operative University - MoCU*);**

Taarifa kuhusu hatua za kuchukua ili kuujenga upya ushirika kwa lengo la kuongeza tija kwenye kilimo kwa kuwawezesha wana ushirika kuhusika katika mnyororo mzima wa thamani.

d) **Taasisi ya Sekta Binafsi Tanzania (*Tanzania Private Sector Foundation - TPSF*)**

Taarifa kuhusu mapendekezo ya hatua za kuchukua ili kuboresha upatikanaji wa uhakika wa masoko ya mazao ya kilimo, mifugo na uvuvi.

1.4.4 Ziara ya kutembelea mashamba ya Bustani na baadhi ya wawekezaji (Wadau) wanaofanya shughuli za uzalishaji wa maua na mboga mkoani Arusha na Kilimanjaro;

Mheshimiwa Spika, kutokana na kukua na fursa iliyopo kwenye biashara ya maua, matunda, mbogamboga na viungo uliipa kibali Kamati ifanye ziara ya kikazi Mkoani Arusha na Kilimanjaro kwa ajili kujielimisha kuhusu shughuli za kilimo cha bustani nchini.

Mheshimiwa Spika, ziara hiyo ilifanyika kuanzia tarehe 13- 14 Agosti, 2021 kwa ufadhili wa Shirika lisilo la Kiserikali la *Tanzania Horticulture Association* (TAHA) kwa ajili ya kupokea taarifa ya shughuli za Asasi hii ambayo ni Asasi kilele inayoshughulikia uendelezaji wa kilimo cha mazao ya bustani nchini. Aidha, Kamati ilitaka kufahamu changamoto zinazoikabili sekta ndogo ya bustani na kufanya sekta hii kushindwa kushiriki kikamilifu kufikia fursa iliyopo kwenye masoko ya kimataifa.

Mheshimiwa Spika, katika ziara hiyo Kamati ilibaini kuwa Tasnia ya mazao ya bustani ni sekta ndogo ya kilimo inayokuwa kwa kasi ambapo inakadiriwa kukua kwa **asilimia 7** kwa mwaka, huku kilimo kwa ujumla wake kikikua kwa **asilimia 3-4** kwa mwaka. Kuendelea kukua kwa kasi kwa tasnia hii, kumepelekea kuajiri wakulima na watu wanojishughulisha na shughuli za mnyororo wa thamani wa mazao ya mboga mboga, matunda na viungo kufikia **milioni 6.5**.

Mheshimiwa Spika, vilevile Tasnia hii ni moja ya sekta inayochangia fedha nyingi za kigeni kwenye kilimo, ambapo mchango wa sekta hiyo kwa mwaka 2019 ilikuwa **asilimia 38** ya fedha zote zinazotokana na mazao ya kilimo. Aidha, takwimu za Shirika la Chakula Duniani – *Food Agriculture Organization* (FAO) zinazotolewa na taasisi yake ya *Food and Agriculture Data* (FAOSTAT) zinaonyesha kuwa **Tanzania ni moja kati ya nchi 20 duniani zinazozalisha kwa wingi mazao ya bustani.**

Mheshimiwa Spika, pamoja na nafasi ya Tanzania katika uzalishaji wa mazao ya bustani duniani, ardhi kubwa inayofaa kwa kilimo, hata hivyo bado nchi yetu haijafanya vizuri kufikia na kufaidika na masoko ya kimataifa kama ambavyo nchi za Ethiopia na Kenya zilivyofanikiwa. Takwimu zifuatazo zinaonyesha ulinganisho wa uzalishaji wa mazao ya bustani kwa nchi za Tanzania, Kenya na Ethiopia.

Jedwali Na. 1: Ulinganisho wa uzalishaji wa mazao ya bustani
kwa nchi za Tanzania, Kenya na Ethiopia

NCHI	UKUBWA WA ARDHI –SQ MILES	MATUMIZI YA HEKA	UZALISHAJI KWA TANI
KENYA	224,081	2,800	160,000
ETHIOPIA	426, 373	1,450	52,000
TANZANIA	364,945	120	7,000

***CHANZO: Taarifa ya TAHA kwenye Ziara ya Kamati mkoani
Arusha na Kilimanjaro Agosti, 2021***

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini uzalishaji wa mazao ya bustani kwa nchi yetu uko chini kutokana na sababu mbalimbali ikiwemo kufungwa kwa muda mrefu kwa mashamba makubwa yaliyokuwa yanazalisha bidhaa hizo. Hali hii imepelekea kampuni nyingi zilizokuwa zinashughulika na bidhaa za bustani kufunga shughuli zao na au kuzalisha chini ya kiwango.

Mheshimiwa Spika, kufungwa kwa mashamba hayo kumeisababishia Serikali hasara zifuatazo: -

- i) Kupungua kwa mapato ya Serikali yatokanayo na fedha za kigeni katika kilimo kiasi cha **\$ 42,450,000;**
- ii) Kamapuni zilizofunga biashara kushindwa kulipa mkopo kiasi cha **shilingi 88.8 bilioni** zilizotolewa na Benki ya Uwekezaji Tanzania (*Tanzania Investment Bank TIB*); na
- iii) Tafiti zinaonyesha tangu kufungwa kwa kampuni hizo kuanzia mwaka 2012- 2020 **ajira 4,010** zimepotea.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini pia kuwa, nchi zilizofanikiwa kwenye uzalishaji wa mazao ya bustani zimefanya uwekezaji mkubwa kwenye mikakati ya masoko, mikopo yenye riba nafuu kwa wakulima wadogo, matumizi ya teknolojia za kisasa, pamoja na uwekezaji mkubwa kwenye miundombinu ya usafirishaji kama bandari na usafiri wa anga na huduma bora za ugani ikiwa ni pamoja na upimaji wa afya ya udongo na huduma za vifaa vya kisasa kwa ajili ya maabara. Hatua hizi zimepelekea kuuza kwa wingi mazao hayo nje ya nchi kama inavyoonekana kwenye takwimu zifuatazo: -

Ulinganisho wa Uuzaji wa Mazao ya Bustani Nje ya Nchi kwa Mwaka:

- Kenya – Maua – US\$ 800,000
Mboga Mboga na Matunda – US\$ 2.5 bilioni
- Ethiopia – US\$ 794 Milioni
- Misri – US\$ 2.5 bilioni
- Israel – US\$ 6-8 bilioni
- Tanzania – US\$ 700 milioni

Mheshimiwa Spika, nchini Tanzania tasnia ya bustani inakabiliwa na changamoto mbalimbali, baadhi ya changamoto hizo ni pamoja na: -

- i) Gharama kubwa za uzalishaji zinazowakabili wawekezaji;
- ii) Matumizi duni ya teknolojia za kisasa zinazofaa kwa kilimo;
- iii) Gharama kubwa za usafirishaji;
- iv) Tozo na kodi nyingi za Serikali;
- v) Ukosefu wa ndege za kusafirishia mizigo;
- vi) Uchache wa gati za kupakia na kupakua mizigo katika bandari zetu. Kwa mfano: **Kenya kuna gati 21, Tanzania ina gati 12;**
- vii) Uelewa mdogo wa wataalamu kutoka mamlaka mbalimbali za Serikali kuhusu umuhimu wa kuhudumia bidhaa zinazoharibika haraka (*perishable goods*);

- viii) Kushindwa kutumia kikamilifu fursa ya masoko ya kimataifa na hivyo kupelekea wafanyabiashara kutoka nje ya nchi kununua mazao ya bustani kutoka kwenye mashamba ya wakulima, kisha kuyaweka kwenye vifungashio vinavyoonyesha bidhaa hizo zimezalishwa kwenye nchi zao.
- ix) Kukosekana kwa teknolojia za kisasa kama miundombinu ya umwagiliaji, huduma za maabara za kisasa, na kupima udongo; na
- x) Kukosekana kwa wataalamu wa kutosha wa huduma za ugani.

Mheshimiwa Spika, licha ya changamoto hizo, Kamati inatambua na inaipongeza Serikali kwa kuondoa baadhi ya kodi na tozo za usafiri zilizokuwa zinachangia kuzorota kwa ukuaji wa tasnia hii, kuongezeka kwa bajeti ya kuratibu shughuli za mazao ya bustani kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 pamoja na kuboresha huduma ya usafiri wa anga kwenye viwanja vya Ndege vya kimkakati vya Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Julius Nyerere, Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Kilimanjaro na Uwanja wa Ndege wa Songwe.

Mheshimiwa Spika, pamoja na maboresho yaliyofanyika kwenye viwanja hivi, Kamati imebaini maboresho hayo hayajawa na manufaa tarajiwa kutokana na ongezeko la gharama za usafirishaji linalosababishwa na kukosekana kwa uwiano mzuri wa mizigo (*cargo imbalance*) inayotoka na kuingia nchini; kiwango cha mizigo inayoingia nchini ni kidogo ikilinganishwa na kiwango cha mizigo inayotoka nchini kuelekea nje ya nchi. Hali hii hupelekea ndege inapokuja tupu, kulazimika kuongeza bei ya mzigo ili kufidia gharama za kuja nchini.

Mheshimiwa Spika, pamoja na pongezi hizo kwa Serikali, Kamati pia inaipongeza TAHA kwa kusaidia kufungua masoko ya mazao ya bustani duniani ambapo hadi sasa yamepatikana masoko nchini India, Afrika Kusini na Pakistan.

1.4.5 Uchambuzi wa Taarifa za Wizara kuhusu Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2020/2021 na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022;

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 98(2) ikisomwa pamoja na Kifungu cha 7(1)(a) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilichambua Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti za sekta inazozisimamia ambazo zinajumuisha mafungu yafuatayo: -

- ✓ Wizara ya Kilimo - Fungu 43;
- ✓ Tume ya Taifa ya Umwagiliaji - Fungu 05;
- ✓ Tume ya Maendeleo ya Ushirika - Fungu 24;
- ✓ Wizara ya Maji Fungu 49; na
- ✓ Wizara ya Mifugo na Uvuvi – Sekta ya Mifugo Fungu 99; na
- ✓ Sekta ya Uvuvi Fungu 64.

Mheshimiwa Spika, Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti ya Wizara ulitazama ulinganisho wa kiasi cha fedha kilichoidhinishwa na Bunge katika Mwaka wa Fedha 2021/2022 na kiasi cha fedha kilichopokelewa na kutumika kwa kipindi cha nusu mwaka hadi kufikia mwezi Disemba, 2021 kwa lengo la kutathmini mafanikio yaliyofikiwa katika kutekeleza malengo yaliyowekwa kwenye sekta husika pamoja na kusaidia kufahamu Mwelekeo wa Mpango wa Bajeti ya Mapato na Matumizi ya Serikali katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 ili kuweza kutoa ushauri wenye tija katika kuimarisha sekta zinazosimamiwa na Kamati.

Mheshimiwa Spika, matokeo ya uchambuzi uliofanywa na Kamati ulibaini kuwa, kwa ujumla utolewaji wa fedha za kugharamia miradi ya maendeleo hususan sekta za uzalishaji ambazo ni kilimo, mifugo na uvuvi si wa kuridhisha na hauna tija kwa sekta hizi. Hii inathibitishwa na takwimu zilizotolewa na Wizara husika kuhusu kiasi cha fedha

kilichopokelewa kwa kipindi cha kuanzia Julai hadi mwezi Disemba kama ifuatavyo: -

- ✓ Wizara ya Kilimo - Fungu 43 ilikuwa imepokea fedha za maendeleo za ndani **shilingi 35,092,042,238** ambazo ni sawa na **asilimia 42.7** na fedha za maendeleo za nje **shilingi 3,789,267,202** sawa na **asilimia 4.2**;
- ✓ Tume ya Umwagiliaji – Fungu 05 ilikuwa imepokea fedha za maendeleo za ndani **shilingi 349,620,000** ambazo ni sawa na **asilimia 1.0** na hakuna fedha yoyote ya maendeleo kutoka nje iliyopokelewa;
- ✓ Tume ya Ushirika – Fungu 24 haikutengewa fedha yoyote ya kutekeleza miradi ya maendeleo kutokana na ukomo wa bajeti;
- ✓ Sekta ya Mifugo – Fungu 99 ilikuwa imepokea fedha za maendeleo za ndani **shilingi 3,217,386,250** ambazo ni sawa na **Asilimia 5.1** na Hakuna fedha za nje zilizotolewa na
- ✓ Sekta ya Uvuvi – Fungu 64 ilikuwa imepokea fedha za maendeleo za ndani **shilingi 15,236,392,642** ambazo ni sawa na **Asilimia 12.6** na hakuna fedha ya maendeleo kutoka nje iliyotengwa.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa sekta ya huduma ya maji kupitia Wizara ya Maji – Fungu 49 ilikuwa imepokea **shilingi 87,999,810,828.08** sawa na **asilimia 50** kutoka **Mfuko wa Maji**, shilingi **95,880,019,380.18** sawa na **asilimia 56** kutoka **Mfuko Mkuu wa Serikali** na **shilingi 210,899,753,650.78** sawa na **asilimia 70**. Uchambuzi uliofanywa na Kamati umebaini kuwa sekta zinazotoa huduma kwa jamii kama maji hazitegemei bajeti inayotengwa na Serikali ambayo ina ukomo badala yake Serikali imetafuta vyanzo mahsusi vya fedha na kuziwekea uzio fedha zinazopatikana kwa ajili ya kutekeleza miradi iliyokusudiwa.

1.4.6 Mahitaji ya Bajeti katika Sekta ya Mifugo

Mheshimiwa Spika, kutokana na athari za ukame zilizoathiri sekta ya mifugo Kamati ilitaka kufahamu ili mahitaji halisi ya Bajeti kwa sekta hii. Kamati ilichambua Mpango Mkakati wa Wizara ya Mifugo na Uvuvi na kubaini kuwa Ili kuendeleza sekta ya mifugo, maeneo saba ya kimkakati yanatakiwa kutengewa fedha kwa kipindi cha miaka mitano (2022/23 - 2026/27) ambayo yanahitaji jumla ya shilingi **1,949,671,644,815** kama ifuatavyo: -

- (i) Kuwezesha upatikanaji wa mbegu bora za mifugo – shilingi **104,943,611,999;**
- (ii) Kuimarisha huduma za maji, malisho na vyakula vya mifugo – shilingi **879,393,000,000;**
- (iii) Kuimarisha afya ya mifugo – shilingi; 774,087,400,000
- (iv) Kuboresha huduma za ugani- shilingi **43,786,320,030;**
- (v) Kuimarisha huduma za utafiti na mafunzo ya Taaluma za; Mifugo – shilingi **61,711,812,786**
- (vi) Kuwezesha Uongezaji Thamani Mazao ya Mifugo – shilingi **30,218,000,000;** na
- (vii) Kuimarisha Kampuni ya Ranchi za Taifa – shilingi 55,531,500,000.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa mahitahi haya ya **shilingi 1,949,671,644,000** ni sawa na wastani wa **shilingi 389,934,328,000** kwa mwaka ikilinganishwa na kiasi kilichotengwa katika Mwaka wa Fedha 2021/2022 kiasi cha **shilingi 16,400,000,000** sawa na **asilimia 4** ya mahitaji alisi.

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI WA MATOKEO YA UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA KAMATI

2.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, baada ya kuainisha majukumu ya Kamati na shughuli zilizotekelezwa na Kamati kwa kipindi cha Januari 2021 hadi Januari 2022, naomba sasa nitoe Taarifa kuhusu masuala mbalimbali ambayo Kamati imeyabaini wakati ikitekeleza majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, masuala yatakayotolewa taarifa ni yale ambayo Kamati imebaini kuwa ni changamoto ambazo zinahitaji kupewa umuhimu wa kipekee ili kuziwezesha Wizara na Taasisi zake pamoja na Sekta Binafsi kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi, hivyo kuleta tija kwa Taifa.

2.2 Matokeo ya Uchambuzi wa Kamati

Mheshimiwa Spika, naomba sasa kutoa maelezo kuhusu matokeo ya uchambuzi wa Kamati kwenye masuala yaliyobainishwa na Kamati kama ifuatavyo: -

2.2.1 Yatokanayo na Taarifa za Utendaji wa Wizara na Taasisi za Serikali

i) Changamoto ya Mfumo wa Ugharamiaji Sekta ya Kilimo ambayo inajumuisha kilimo vipando, mifugo na uvuvi

Mheshimiwa Spika, kwa muda mrefu sekta hizi zimeendelea kutegemea bajeti kuu inayotengwa na Serikali ambayo huwa ni kidogo na hivyo kutotoshelaza kutekeleza vipaumbele vya sekta husika, aidha kwa muda mrefu kiasi kinachotengwa huwa hakitolewi kwa wakati. Mbali ya fedha zinazotengwa kuwa hazitoshi, kwa miaka mingi kiasi kinachotolewa huwa chini ya tengeo. Aidha, katika

ngazi ya Serikali za Mitaa ni Halmashauri chache sana hutenga fedha kwa ajili ya kuimarisha sekta hizi licha ya kunufaika na tozo na kodi zitokanazo na mazao ya kilimo, mifugo na uvuvi.

ii) **Upatikanaji wa Mbolea kwa Wakati na kwa Bei Nafuu**

Mheshimiwa Spika, pamoja na kwamba tija ya mazao ya kilimo inategemea matumizi sahihi ya pembejeo za kilimo ikiwemo mbegu bora, viuatifu na mbolea. Uchambuzi uliofanywa na Kamati umebaini takribani **asilimia 90** ya mbolea za viwandani zinazotumika nchini huagizwa kutoka nje ya nchi hali hii imesababisha wakulima kupata mbolea na viuatifu kwa bei kubwa.

Mheshimiwa Spika, kwa msimu wa mwaka 2021/2022 bei za mbolea zimepanda katika soko la dunia kulikochangiwa na uwepo wa UVIKO 19 na kupelekea baadhi ya viwanda vya uzalishaji wa mbolea kusimamisha uzalishaji na vingine kupunguza uzalishaji na nchi wazalishaji wa mbolea kusitisha uuzaji wa mbolea nje ya nchi zao ili kutosheleza mahitaji yao na hivyo kuchangia bei za mbolea ndani ya nchi kuongezeka maradufu.

Mheshimiwa Spika, pamoja na changamoto hiyo ya bei juu ya mbolea, bado wakulima wengi nchini wanakabiliwa na changamoto ya mbolea kupatikana wakati msimu wa kupandia ukiwa umemalizika kutokana na muda mrefu unaotumika kutoa mbolea bandarini. Vilevile uwepo wa matumizi ya mbolea yasiyo sahihi pamoja na kutumia mbolea na viuatilifu bila kujua mahitaji ya udongo kumepelekea tija ndogo kwenye kilimo.

iii) **Kilimo cha Kutegemea Mvua**

Mheshimiwa Spika, wakulima wengi wa nchi yetu ni wakulima wadogo ambao wameendelea kutegemea kilimo cha mvua ambacho hakina uhakika. Kwa sababu ya mabadiliko ya tabia nchi kumepelelea uhaba wa mvua na mvua zisizotabirika

kumnesababisha kupunguza uzalishaji na tija hivyo kuwakatisha tamaa wakulima.

Mheshimiwa Spika, kwa sababu hiyo, ipo haja ya kupunguza utegemezi wa kilimo cha mvua kuweka mikakati maradufu ya uvunaji na utunzaji wa maji na kuongeza mkazo kwenye kilimo cha umwagiliaji kwa kutumia maziwa, bahari, mito, chemichemi ikiwemo mabonde mengi yanayotiririsha maji kwa wingi hasa wakati wa mvua.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi uliofanywa na Kamati umebaini kuwa pamoja na umuhimu wa kilimo cha umwagiliaji, hakuna mradi mkubwa wa kimkakati unaotekelezwa ili kuongeza tija kwenye kilimo badala yake Serikali imekuwa ikitenga fedha kidogo kwa ajili ya kujenga na kukarabati skimu za umwagiliaji.

iv) **Ukosefu wa Matumizi Sahihi ya Zana Bora za Kilimo**

Mheshimiwa Spika, tafiti zinaonyesha **asilimia 54** ya wakulima nchini wanaendelea kutumia jembe la mkono kama njia kuu ya uzalishaji badala ya kutumia zana bora za kilimo. Hali hii imesababishwa na kukosekana kwa mipango madhubuti ya kitaifa ya kuendeleza matumizi ya zana bora za kilimo yakiwemo matrekta pamoja na kukosekana kwa mipango ya kujenga au kufufua viwanda vya kuzalisha zana za kilimo.

v) **Changamoto zinazokabili Tasnia ya Ushirika Nchini**

Mheshimiwa Spika, mafanikio ya vyama vya ushirika nchini yanawezwa kupimwa kwa kuangalia idadi ya viwanda vinavyomilikiwa na vyama vya ushirika. Vyama vya ushirika nchini vinamiliki viwanda vikubwa, vya kati na vidogo vidogo vipatavyo 171. Kati ya hivyo, viwanda 145 vinafanya kazi. Aidha, uchambuzi uliofanywa na Kamati umebaini kuwa hadi hivi sasa, hakuna Asasi iliyofanikiwa kuwa na viwanda vingi katika sekta mbalimbali kama

ushirika, hakuna Asasi shirikishi zilizo katika uzalishaji, uchakataji na utafutaji masoko na kuuza kwa kiwango cha vyama vya ushirika nchini.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaamini ushirika ndio njia sahihi ya kumkomboa mkulima kutoka kwenye unyonyaji, kupitia vyama vya ushirika ni rahisi kupata mitaji kwa njia ya mikopo kutoka Taasis za fedha hivyo mchango wa ushirika ni mkubwa katika kuwaendeleza wanachama wake, kutengeneza fursa za ajira na kuchangia katika Pato la Taifa.

Mheshimiwa Spika, pamoja na umuhimu wa ushirika kwa maendeleo ya wanachama na Taifa kwa ujumla Tasnia ya Ushirika inakabiliwa na changamoto kadhaa, nyingi zikiwa zinatokana na mapungufu katika utekelezaji na baadhi zikiwa zinatokana na mapungufu katika Sera na Sheria za Ushirika. Baadhi ya changamoto hizo ni kama zifuatazo: -

- a) Wanachama wengi wa vyama vya ushirika, wakiwemo Viongozi, Watendaji wa Vyama husika na Wasimamizi wa vyama vya ushirika wakiwemo Maafisa Ushirika kutokuwa na weledi pamoja na uelewa wa maadili na misingi ya ushirika;
- b) Wigo wa ushirika kutopanuka kwa haraka kuingia katika maeneo mapya ili kuendana na mipango ya maendeleo ya kiuchumi ya Taifa kama vile uanzishwaji wa viwanda na miradi mbalimbali mikubwa ili kuwawezesha wanaushirika kuhusika katika mnyororo mzima wa thamani – kuanzia ununuzi na usambazaji wa pamoja wa pembejeo; uzalishaji wa mali ghafi (*raw materials*); uhifadhi (*warehousing*), uchakataji katika viwanda vya ushirika, ufungashaji na

uuzaji katika maduka makubwa ya walaji na ya jumla ya ushirika (*cooperative supermarkets/stores*);

- c) Kutokuwepo na mfumo wa kisheria unaomwezesha Mrajis wa Vyama vya Ushirika kuhusika moja kwa moja katika usimamizi wa makampuni yanavyomilikiwa na Vyama vya Ushirika na hivyo kusababisha viwanda vingi vinavyomilikiwa na vyama vya ushirika kukosa taaluma ya usimamizi na kuwa katika hatari ya kufilisika;
- d) Kukosekana kwa mfumo imara wa masoko ya mazao ya vyama vya ushirika unaowezesha vyama vikuu vya ushirika kuhusika katika kusimamia mfumo wa stakabadhi ya mazao ghalani katika mazao kunakochangia kuongeza gharama wa wanachama;
- e) Kukosekana kwa vigezo na mfumo sahihi wa upatikanaji wa Watendaji na Wajumbe wa Bodi za Vyama vya Ushirika kwa kuzingatia ukubwa wa biashara wanayofanya na mchepuo husika; na
- f) Kukosekana kwa ulazima wa elimu na mafunzo ya ushirika kwa Wanachama, Watendaji, Wajumbe wa Bodi za Vyama vya Ushirika pamoja na na Taasisi zinazohusika na ushirika.

vi) **Uwepo wa Wingi wa Athari za Magonjwa ya Mifugo**

Mheshimiwa Spika, huduma za Afya ya Mifugo ni muhimu katika kuhakikisha kuwa mifugo inayozalishwa inakidhi viwango kulingana na mahitaji ya soko la ndani na nje ya nchi. Ili kufikia lengo hilo, mifugo inapaswa kukingwa dhidi ya magonjwa yanayoweza kusababisha vifo vya mifugo, kuhatarisha afya ya jamii na kuhatarisha usalama wa biashara na kuongeza gharama kwa wazalishaji wa mifugo.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini uwepo wa wingi wa athari za magonjwa ya mifugo unatokana na uwepo wa mfumo hafifu kitaifa wa kuchunguza, kutambua na kuzuia au kudhibiti magonjwa. Hali hii imepelekea mifugo mingi inayozalishwa nchini hukabiliwa na magonjwa na hivyo kupelekea madhara yafuatayo:

-

- a) Kuathirika kwa biashara ya nyama kimataifa na hivyo kulikosesha Taifa fedha za kigeni kutokana na kushindwa kuuza nyama katika baadhi ya masoko ya kimataifa;
- b) Kulighalimu Taifa fedha nyingi kununua dawa kwa ajili ya matibabu ya wanyama; kwa mfano Ugonjwa wa Miguu na Midomo, Sotoka ya Mbuzi na Kondoo na Mdondo yanaigharimu nchi **Shilingi Bilioni 101.8** kwa mwaka; na
- c) Magonjwa ya mifugo huchangia magonjwa ya binadamu kwa takriban **asilimia 60** na kuligharimu taifa fedha nyingi kwa ajili ya kununua vifaa tiba na dawa.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini licha ya umuhimu wa afya ya mifugo kwa mifugo yenyewe, binadamu na kwa biashara, udhibiti wa magonjwa ya mifugo unakabiliwa na changamoto mbalimbali, zifuatazo ni baadhi ya changamoto hizo: -

- a) Upungufu wa **majosho 8,525** na uchakavu wa majosho yaliyopo kwa ajili ya kuogesha mifugo;
- b) Upungufu wa vituo vya uchunguzi wa magonjwa ya mifugo;
- c) Bei kubwa ya dawa za kuogesha mifugo na viuatilifu vya mifugo;
- d) Upungufu wa madaktari wa mifugo katika Mamlaka za Serikali za Mitaa;

- e) Maeneo mengi ya nchi kuzungukwa na mapori ya hifadhi na wanyama pori hivyo kuleta changamoto katika kudhibiti baadhi ya magonjwa ya mifugo kama vile ugonjwa wa miguu na midomo na ugonjwa wa ndorobo;
 - f) Baadhi ya chanjo na dawa kutozalishwa nchini hivyo kulazimika kutumia fedha nyingi za kigeni kuingiza chanjo na dawa kutoka nje ya nchi; na
 - g) Elimu duni ya ufugaji bora kwa wafugaji ikiwemo kutozingatia ratiba za chanjo na matibabu kwa mifugo.
- vii) **Uwezo Mdogo wa Nchi Yetu Kuzalisha, na Kusambaza Mbegu Bora za Mazao, Mifugo na Samaki kwa Wakulima, Wafugaji na Wavuvi**

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa licha ya uwepo wa Kampuni kubwa ya kuzalisha ng'ombe wa nyama kwa sababu ya kukosa fedha za kufanya uwekezaji imepelekea Kamapuni ya Ranchi za Taifa (*National Ranching Company Limited* - NARCO) kushindwa kuzalisha na kusambaza mbegu bora za mifugo wa nyama kwa wafugaji na kupelekea wafugaji wenye uwezo wa kifedha kutafuta mbegu bora kutoka nchi jirani za Kenya, Zambia na Afrika Kusini.

Mheshimiwa Spika, pamoja na kwamba Serikali imejielekeza kuongeza uwekezaji na uzalishaji mkubwa wa viumbe maji (ufugaji wa samaki) kwa kutumia fursa iliyopo katika rasilimali za maji zilizopo katika Bahari, Maziwa, Mabwawa, mito na mabonde oevu (*Aquaculture*). Hata hivyo Kamati imebaini uzalishaji wa vifarnga bora bado uko chini kutokana na changamoto kadhaa ikiwa pamoja uhaba wa zana na pembejeo, huduma hafifu za ugani na uwekezaji mdogo unaotokana na ufinyu wa bajeti.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa mbegu bora za mazao ya kilimo, ukosefu wa fedha za kutekeleza miradi ya maendeleo na upatikanaji wa fedha zinazoidhinishwa na Bunge kwa wakati umeathiri utendaji kazi wa Wakala wa Mbegu za Kilimo (*Agricultural Seed Agency –ASA*), na hivyo kushindwa kutekeleza ipasavyo kazi ya uzalishaji wa mbegu kwa wakati hasa ikizingatiwa uzalishaji wa mbegu hutegemea msimu wa mvua, kalenda na misimu ya mazao.

Mheshimiwa Spika, hali hii imepelekea mashamba yanayotumiwa na ASA kuzalisha mbegu, kushindwa kuzalisha kwa tija kwa sababu ya kutegemea mvua badala ya uzalishaji mbegu kwa kutumia umwagiliaji, kushindwa kufanya ukarabati wa miundombinu ambayo ni uchakavu na kushindwa kufufua mashamba ya mbegu ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, sababu hizi zimepelekea nchi yetu kutumia fedha nyingi za kigeni kuagiza mbegu kutoka nchi za nje ambapo **asilimia 60** ya mbegu zinazotumika nchi huagizwa kutoka nje na huuzwa kwa gharama kubwa ambayo wakulima wengi hawamudu.

viii) **Upungufu wa Vyakula, Malisho na Rasilimali Maji kwa Ajili ya Kunyweshea Mifugo;**

Mheshimiwa Spika, uhaba wa maji na malisho unasababisha vifo vya mifugo na uzalishaji wa mifugo isiyo na ubora kulingana na mahitaji ya soko hususan viwanda vya kusindika nyama na masoko ya kimataifa. Aidha, tija ya mifugo katika utoaji wa maziwa upungua hususan wakati wa kiangazi na hivyo kukwamisha usindikaji wa maziwa viwandani.

Mheshimiwa Spika, kukosekana kwa malisho ya mifugo kulikosababishwa na ukame ambapo tathimini iliyofanywa na Serikali inaonyesha kwa kipindi cha kuanzia mwezi Septemba, 2021 hadi Januari 2022 athari zitokanazo na ukame zimepelekea madhara kwenye tasnia ya mifugo kama ifuatavyo: -

- a) Vifo vya mifugo takribani **306,358** ambavyo vinajumuisha **ng'ombe 157,695, mbuzi 48,290, kondoo 94,230, punda 6,135** na **ngamia 8**;
- b) Kupungua kwa thamani ya mifugo kutokana na kudhoofika;
- c) Kuongezeka kwa magonjwa yaenezwayo na kupe kunakosababishwa na ukosefu wa maji kwenye majosho na wafugaji wengi kwenda mbali na majosho kutafuta malisho na maji;
- d) Kukauka kwa vyanzo vya maji kwa mifugo hususani mabwawa, malambo, visima, mito na madimbwi;
- e) Migogoro baina ya wafugaji na watumiaji wengine wa ardhi kutokana na wafugaji kuhangaika kutafuta maji na malisho;
- f) Biashara ya mifugo hai kwenye minada mbalimbali imepungua kutokana na wafugaji wengi kuhama maeneo yao ya asili kwenda kutafuta malisho na maji sehemu za mbali. Hali hii imesababisha bei ya ng'ombe bora kwenye minada kupanda kutoka **shilingi 1,400,000** hadi shilingi **1,900,000** kwa ng'ombe mmoja;
- g) Viwanda vya kuchinja mifugo na kuchakata nyama vimeathirika kwa kupungua kwa mifugo inayopelekwa viwandani. Mfano kiwanda cha *Tan Choice* cha Kibaha kilisimamisha kuchinja ng'ombe tangu mwezi Oktoba, 2021 kutokana na uhaba wa ng'ombe wenye ubora stahiki kwa ajili ya nyama ya kuuza nje ya nchi;

- h) Bei ya nyama kwenye mabucha zimepanda kutoka wastani wa shilingi 6,000 hadi shilingi 7,500 kwa kilo ya nyama ya mchanganyiko na kutoka shilingi 8,000 hadi shilingi 12,000 kwa kilo ya nyama ya steki kutokana na kupungua kwa ng'ombe wanaouzwa minadani kwa ajili ya kuchinjwa; na
- i) Kwa upande wa viwanda vya kusindika maziwa kushindwa kuzalisha kulingana na mahitaji na hivyo Taifa kulazimika kutumia fedha za kigeni kuagiza maziwa kutoka nje ya nchi.
- ix) **Kuporomoka kwa Ufanisi na Usimamizi hafifu wa Tasnia ya Ugani**

Mheshimiwa Spika, kuporomoka kwa Ufanisi na Usimamizi hafifu wa Tasnia ya Ugani ni changamoto kubwa kwa wakulima, wafugaji na wavuvi. Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa kukosekana kwa mfumo unaosimamiwa na Wizara za kisekta ndio chanzo cha kuporomoka kwa ufanisi wa tasnia ya ugani licha ya Wizara za kisekta kuwa na Kurugenzi ya Mafunzo na Ugani.

Mheshimiwa Spika, kukosekana kwa mfumo unaosimamiwa na Wizara za kisekta ulianza mwaka 2000 baada ya Serikali kuzingatia Utekelezaji wa Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977 na Sheria ya Serikali za Mitaa ambapo Mfumo wa Ugatuzi wa Madaraka ulianza kutumika kwa kuwezesha wananchi kuwa chachu ya kuibua Mipango ya Maendeleo badala ya kupangiwa na Serikali Kuu.

Mheshimiwa Spika, pamoja na nia nzuri ya Serikali Mfumo wa Ugatuzi wa Madaraka umechangia kukosekana kwa mfumo bora wa usimamizi wa sekta za kilimo, mifugo na uvuvi hasa kwa maafisa ugani kutokana na Wizara za kisekta kushindwa kuainisha mafunzo yanayotakiwa kisekta na kushindwa kuwachukulia hatua za kinidhamu pindi inapohitajika kufanya

hivyo. Aidha, uadilifu wa mfumo wa usimamizi wa sekta na Watumishi umechangiwa na kutokuwepo kwa mfumo bora wa kiunganishi katika ngazi ya Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (TAMISEMI).

Mheshimiwa Spika, hatua hizi zimepelekea kwa muda mrefu sasa Huduma ya Ugani kukabiliwa na upungufu mkubwa wa Maafisa Ugani katika ngazi ya Kijiji, Kata na Halmashauri za Wilaya. Pia, wagani wachache waliopo wanakabiliwa na upungufu wa vitendea kazi ikiwemo vyombo vya usafiri na mafunzo rejea ya mara kwa mara ili kuwawezesha kutoa huduma ya ugani wa kilimo, mifugo na uvuvi kulingana na mabadiliko ya kiteknolojia na kiuchumi.

Mheshimiwa Spika, pamoja na changamoto hizo, Kamati inaipongeza Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 kutenga fedha kwa ajili ya kununua pikikipi na simu janja kama vitendea kazi kwa ajili ya kuwasaidia wagani kuwafikia wakulima kwa urahisi na kurahisisha mawasiliano na wakulima.

x) **Changamoto katika shughuli za Utafiti**

Mheshimiwa Spika, tafiti katika kilimo, ufugaji na uvuvi hufanywa na Taasisi ya Utafiti wa Kilimo (*Tanzania Agricultural Research Institute –TARI*), Taasisi ya Utafiti wa Mifugo (*Tanzania Livestock Research Institute –TALRI*), Taasisi ya Utafiti wa Samaki (*Tanzania Fisheries Research Institute – TAFIRI*) kwa kushirikiana na Vyuho Vikuu Mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapongeza kazi nzuri inayofanywa na Taasisi za Utafiti nchini kulingana na kile walichoweza kutokana na bajeti ndogo wanayotengewa ambapo tafiti nyingi zinazohusu mbegu bora za mazao, aina bora za malisho ya mifugo na samaki na namna bora ya uzalishaji wa

mazao ya mifugo zimefanyika na matokeo yamepatikana. Hata hivyo, matokeo ya tafiti hizi hayajawafikia na hayatumiwi na walengwa kutokana na kutokuwepo kwa mfumo imara wa usambazaji wa matokeo ya utafiti kutoka kwa watafiti kwenda kwa walengwa.

Mheshimiwa Spika, changamoto nyingine inayozikabili Taasisi za Utafiti ni utegemezi wa fedha za utafiti kutoka kwa wadau wa maendeleo hatua hii imepelekea baadhi ya tafiti kufanyika nje ya matakwa ya nchi yetu na kufuata matakwa ya wafadhili na hivyo kutotatua matatizo halisi yanayozikabili sekta za kilimo, ufugaji na uvuvi.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini matokea ya utafiti yamekuwa yakiwanufaisha wazalishaji wengi wa mazao ya kilimo, mifugo na uvuvi hata hivyo, wanaufaika wengi hawachangii chochote kwenye gharama za utafiti isipokuwa kwa mazao ambayo yanasimamiwa na Bodi za Mazao kama Kahawa, Chai, Pamba na Korosho ambapo asilimia kidogo ya mauzo ya kila kilo hupelekwa kusaidia shughuli za utafiti, hatua ambayo imeongeza ufanisi kwa mazao hayo.

xi) **Utekelezaji wa Miradi ya Maji Nchini na Changamoto zinazoikabili Sekta ya Maji**

Mheshimiwa Spika, katika utekelezaji wa majukumu yake Kamati imebaini kasi ya uharibifu wa vyanzo vya maji kutokana na ongezeko la idadi ya watu pamoja na mabadiliko ya tabia nchi inaashiria kupungua kwa kiasi cha maji kwenye vyanzo vya maji vilivyopo. Tafiti zinaonyesha hadi mwaka 2019, mahitaji ya maji kwa ajili ya matumizi mbalimbali kama vile majumbani, umwagiliaji, viwanda na mazingira ni wastani wa **mita za ujazo milioni 47,444** kwa mwaka kati ya **mita za ujazo milioni**

125,274 kwa mwaka zilizopo. Vilevile, makadirio yameonesha kuwa mahitaji ya maji yataongezeka kufikia wastani wa **mita za ujazo bilioni 80.2** kwa mwaka ifikapo mwaka 2035.

Mheshimiwa Spika, ili kuhakikisha nchi yetu haifiki kwenye uhaba wa maji (*water stress*) hatua madhubuti za usimamizi, uendelezaji na matumizi sahihi ya rasilimali za maji zinahitajika kuchukuliwa ili kuiepusha nchi yetu kufikia kwenye hali ya uhaba wa maji. Kwa muktadha huu, Serikali haina budi kuendeleza kwa vitendo mikakati ya kutunza na kuendeleza rasilimali za maji ili kukabiliana na changamoto hiyo.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini pia nchi yetu ina vyanzo vingi vya maji vinavyojumuisha maji shirikishi kutoka ziwa Victoria, Tanganyika, Nyasa, Natron, Chala na Jipe pamoja na Mito ya Kagera, Mara, Malagarasi, Momba, Mwiruzi, Umba, Ruvuma na Songwe. Katika vyanzo hivyo, inakadiriwa kuwa kuna takribani **asilimia 43.3** ya rasilimali zote za maji za Tanzania. Idadi hiyo ya vyanzo vya maji inaifanya **Tanzania kuwa nchi pekee Barani Afrika yenye Mabonde mengi ya maji shirikishi.**

Mheshimiwa Spika, licha ya rasilimali nyingi ya maji iliyopo nchini, na jitihada kubwa inayofanywa na Serikali kwenye sekta hii, bado wananchi wanakabiliwa na ukosefu wa huduma ya maji safi na salama na kulazimika kutumia muda mwingi kwenda kutafuta maji safi umbali mrefu. Aidha, mifugo mingi inaendelea kupoteza maisha kutokana na ukame na pia Serikali kutotekeleza mipango iliyopo ya kuvuna na kuhifadhi maji pindi yanapokuwa mengi wakati wa masika.

Mheshimiwa Spika, vile vile nchi yetu ni sehemu ya mabonde matatu makubwa ya maji katika Bara la Afrika, ambayo ni Bonde

la Mto Nile unaoanzia Ziwa Victoria na kumwaga maji katika Bahari ya Mediterania, Bonde la Mto Zambezi unajumuisha maji kutoka Ziwa Nyasa na kumwaga maji Bahari ya Hindi, na Bonde la Mto Kongo unaoanzia Ziwa Tanganyika na kumwaga maji Bahari ya Atlantiki.

Mheshimiwa Spika, ili kunufaika na kuondokana na migogoro inayoweza kutokea kupitia matumizi ya maji shirikishi Kamati inaishauri Serikali kupitia Wizara ya Maji na Wizara ya Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki kutumia njia za kidiplomasia wakati wote ili kuweza kunufaika ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, wakati wa utekelezaji wa majukumu yake, Kamati ilipokea na kujadili taarifa ya Serikali kuhusu miradi inayotekelezwa kwa kupitia maji ya Ziwa Victoria kwa lengo la kuwanufaisha wananchi wanaoishi jirani na ziwa hilo. Kamati imeridhishwa na miradi mbalimbali inayoendelea kutekelezwa kwani kwa kiasi kikubwa wananchi wa maeneo hayo wanapata huduma ya maji safi, salama na ya kutosheleza.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia mafanikio yaliyopatikana kwa kutumia maji ya Ziwa Victoria, Kamati ilitaka kufahamu mipango ya Serikali katika kuhakikisha wananchi wanaoishi kwenye maeneo ya kandokando ya maziwa makuu ya Tanganyika na Nyasa nao wanapata huduma ya maji safi na salama ili kuondokana na changamoto ya ukosefu wa maji unaowakabili.

Mheshimiwa Spika, napenda kulialifu Bunge lako Tukufu kuwa Kamati imeridhishwa na kazi nzuri inayofanywa na Serikali kwa kubuni na kutekeleza miradi ya maji inayoendelea katika ziwa Tanganyika na Nyasa. Kamati inaamini kukamilika kwa miradi hiyo kutaboresha mazingira ya upatikanaji maji safi na salama kwa kupunguza usumbufu kwa baadhi ya wananchi kutembea

Kilomita nyingi kutoka sehemu moja kwenda nyingine ili kufuata maji safi na salama kwa matumizi ya nyumbani na huduma za kijamii.

Mheshimiwa Spika, pamoja na miradi iliyoanza kutekelezwa na mipango mizuri iliopo ya kutumia vyanzo vya maji vya maziwa makuu, Kamati imebani changamoto mbalimbali zinazokwamisha utekelezaji wa miradi inayotumia vyanzo vya maziwa makuu. Changamoto hizo ni pamoja na uhitaji wa uwekezaji mkubwa katika ujenzi wa miundombinu ya maji, gharama kubwa za uendeshaji zinazotokana na miradi hiyo kutumia mifumo ya kusukuma maji kwa mashine (*pump*) pamoja na gharama za mitambo ya kusafisha maji inayohitaji fedha nyingi.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa pamoja na changamoto hizo huduma ya upatikanaji wa maji safi na salama imeendelea kuimarika nchini kwani idadi ya wananchi wanaopata maji maji safi na salama imeongezeka na kufikia **asilimia 70** kwa upande wa vijijini na **asilimia 84** kwa upande wa mijini. Mafanikio haya yametokana na hatua nzuri za uratibu na usimamizi, mapato yanayotokana na ufanisi wa Mfuko wa Taifa wa Maji pamoja na utaratibu wa kutumia *Force Account*. Hatua hizi zimewezesha miradi mingi kutekelezwa kwa kutumia wakandarasi wa ndani, kukamilika kwa wakati na kuokoa nusu ya gharama kwa kila mradi uliotekelwa.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio hayo, Kamati ilibaini baadhi ya changamoto zinazoikabili Wizara ya Maji, kwenye uratibu na usimamizi wa sekta ya maji kuwa ni pamoja na: -

i)Uharibifu wa Vyanzo vya Maji na Uchafuzi wa Rasilimali za Maji zinazoendelea kupungua kutokana na mwenendo wa ongezeko la mahitaji linalotokana na ongezeko la watu, uharibifu na

uchafuzi wa vyanzo vya maji na mazingira na mabadiliko ya tabianchi;

- ii) Miundombinu hafifu ya maji taka majumbani, hotelini na viwandani kumepelekea utirilishaji wa maji taka ambayo hayajatibiwa na kuingia kwenye maji hususan maji ya mito na maziwa na kusababisha uchavuzi ambao ni hatari kwa mtumiaji wa maji hayo;
- iii) Shughuli za kilimo katika vyanzo vya maji (*Upsteram*). Shughuli hizi zimekuwa zikichangia kukauka kwa vyanzo vya maji hususani mito na chemchemi. Vilevile, mabwawa yamekuwa yakijaa tope zinazosababishwa na shughuli za kilimo pale mvua zinaponyesha na kutiririsha maji yenye tope (*sedments*);
- iv) Ukataji miti kiholela katika vyanzo vya maji. Hali hii imekuwa ikisababisha vyanzo vya maji kukauka na hivyo kuongeza kasi ya kupungua kwa maji nchini; na
- v) Shughuli za uchimbaji madini. Kuwepo kwa mabwawa ya tope sumu (*Tailling Storage Facility*) kwenye migodi mbalimbali kimekuwa ni chanzo kimojawapo cha uchafuzi wa maji juu na chini ya ardhi kwa kutiririsha maji yenye sumu kwenye vyanzo vya maji.

2.2.2 Uchambuzi wa Azimio la Bunge

Mheshimiwa Spika, katika kipindi kinachotolewa taarifa, Kamati ilichambua na kujadili Azimio la Bunge lililohusu Bunge kuridhia Itifaki ya Jumuiya ya Afrika Mashariki kuhusu Viwango vya Afya ya Mimea, Wanyama na Usalama wa Chakula (*East African Community Protocol on Sanitary and Phytosanitary – (SPS) Measures*) lililochambuliwa na kujadiliwa na Kamati na hatimaye kuridhiwa na Bunge.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla, uchambuzi wa Kamati ulibaini uwepo wa mapungufu ya mifumo ya usimamizi na uwezo mdogo wa Taasisi mbalimbali nchini zinazohusika afya ya mimea, usalama wa chakula na wanyama hivyo Kamati ilishauri kuandaa Mpango Kazi utakaoainisha namna ambavyo Serikali itachuka hatua stahiki kuimarisha Taasisi husika ili ziendane na mabadiliko ya wakati na kukamata fursa zinazoambatana na azimio hili.

2.2.3 Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza Kanuni ya 98 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, mnamo mwezi Machi, 2021, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji ilifanya ziara ya kukagua miradi ya maendeleo minne (4) inayotekelezwa katika Manispaa ya Morogoro. Miradi iliyokaguliwa ni pamoja na: -

2.2.3.1 Mradi wa Ujenzi na Ukarabati wa Skimu za Umwagiliaji Mkoani Morogoro

Mheshimiwa Spika, Kamati ilikagua mradi wa Ujenzi na ukarabati wa Skimu za Umwagiliaji unaotekelezwa na Wizara ya Kilimo kupitia Tume ya Taifa ya Umwagiliaji wenye lengo la kuongeza tija kwenye uzalishaji wa mazao ya mpunga, Mahindi, Vitunguu na Nyanya.

Mheshimiwa Spika, Kamati iliridhishwa kwa kiasi kikubwa na ujenzi na ukarabati wa skimu za umwagiliaji ambapo umewezesha tija kuongezeka kwenye uzalishaji wa Mpunga kutoka tani 1.8 kwa hekta hadi tani 5.0 – 8.0 kwa hekta, Mahindi kutoka tani 1.5 hadi tani **3.7- 5** kwa hekta, Vitunguu kutoka wastani wa tani 13 hadi 26 kwa hekta na Nyanya kutoka wastani wa tani 5 hadi 18 kwa hekta.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umeonyesha sekta ya umwagiliaji endapo itawezeshwa kikamilifu ina fursa kubwa ya kuchangia pato la Taifa na kuhakikisha usalama wa chakula kutokana

na uwepo wa ardhi, maji na masoko ya uhakika. Pamoja na fursa kubwa iliyopo kwenye kilimo cha umwagiliaji, Kamati imebaini bado nchi yetu haijatumia vizuri fursa hii kutokana na bajeti ndogo inayotengwa pamoja na mtiririko hafifu wa fedha za maendeleo zinazoidhinishwa na Bunge kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo kwa Tume ya Taifa ya Umwagiliaji kama inavyoonekana kwenye jedwali lifuatalo.

Jedwali Na. 2: Mtiririko hafifu wa fedha za maendeleo katika kutekeleza miradi ya umwagiliaji nchini

Na	Mwaka	Fedha za Ndani			Fedha za Nje		
		Zilizoidhinishwa	Zilizotolewa	Asilimia	Zilizoidhinishwa	Zilizotolewa	Asilimia
1	2014/2015	15,000,000,000	0	0%	18,933,020,000	10,659,134,612.50	56%
2	2015/2016	6,000,000,000	0	0%	47,394,574,000	5,131,032,895.00	11%
3	2016/2017	6,000,000,000	2,239,980,000	37%	29,369,529,428	1,101,177,000.00	4%
4	2017/2018	5,600,000,000	1,539,468,298	27%	14,503,412,150	2,468,524,644.66	17%
5	2018/2019	6,000,000,000	0	0%	19,820,458,000	5,365,635,000.00	27%
6	2019/2020	3,000,000,000	950,926,062	32%	29,501,462,613	11,672,553,342.78	40%
		41,600,000,000	4,730,374,360	11%	159,522,456,191	36,298,057,494.94	23%

Chanzo: Taarifa ya Wizara ya Kilimo kwa Kamati iliyotolewa Tarehe 12 Machi, 2021 kuhusu Utekelezaji wa Miradi ya Umwagiliaji.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilikagua mradi wa kuongeza uzalishaji wa mpunga- *Expanded Rice Rroduction Project* ambao ulilenga ujenzi wa maghala matano (5). Kamati iliridhishwa na ujenzi wa maghala hayo ambayo yamekamilika na kusaidia kuongeza kipato cha wakulima,

utoshelevu wa chakula nchini, kupunguza mfumuko wa bei wa chakula na kupunguza umaskini wa chakula.

2.2.3.2 **Miradi wa Kuboresha Huduma ya Majisafi na Usafi wa Mazingira Manispaa ya Morogoro**

Mheshimiwa Spika, mradi wa kuboresha huduma ya Majisafi na Usafi wa Mazingira Manispaa ya Morogoro inatekelezwa na Wizara ya Maji kupitia Mamlaka ya Majisafi na Usafi wa Mazingira Morogoro (MORUWASA) ambayo inahudumia Manispaa ya Morogoro, Mji wa Kilosa na Mji wa Mikumi.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilikagua ujenzi wa tanki kubwa la **maji la lita 2,000,000** ambao ulilenga kuongeza upatikanaji wa huduma ya majisafi katika maeneo ya viwandani, Kihonda na SGR- Morogoro uliokuwa unatekelezwa kupitia *Force Account* na kukamilika kwa gharama ya **shilingi milioni mia sita (600 Milioni)**, ikilinganishwa na gharama za Mkandarasi ambazo zilikuwa **shilingi bilioni moja na milioni mia mbili (1.2 Bilioni)**.

Mheshimiwa Spika, napenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, Kamati imejionea na imeridhishwa na ujenzi wa mradi huu na inaipongeza Serikali kwa kutekeleza mradi huu kwa muda mfupi (miezi kumi na mbili) na kwa gharama nafuu ambapo Serikali imekoa **asilimia 50** ya gharama za mradi, fedha ambazo zitatumika kutekeleza miradi mingine katika Manispaa ya Morogoro na kupunguza usumbufu kwa Wananchi wa Manispaa hiyo kutembea umbali mrefu kufuata maji.

Mheshimiwa Spika, vile vile Kamati ilipata nafasi ya kutembelea Bwawa la Mindu, ambalo ndicho chanzo kikuu cha Maji kwa Manispaa ya Morogoro ambacho kinachangia takribani **asilimia 75** ya maji yote yanayozalishwa hivi sasa. Kamati ilishuhudia jinsi ambavyo Bwawa la Mindu limejaa tope, Aidha, kujaa tope huku kumepelekea bwawa hili

kupoteza uwezo wake kwa takribani **asilimia 40**. Changamoto hii inaweza kukabiliwa kwa kuondoa tope (*dregging*), kuongeza tuta kwa takribani mita 2.5 pamoja na kuzuia shughuli za binadamu zinazoendelea katika uwanda wa juu wa bwawa hilo.

Mheshimiwa Spika, vile vile, Kamati ilibaini pamoja na Morogoro kubarikiwa mito mingi inayotiririka maji takribani mwaka mzima, Manispaa ya Morogoro bado ina uhaba wa maji kutokana na uharibifu wa vyanzo vya maji pamoja na mito hiyo kuvamiwa na kusababisha ugumu wa zoezi la uratibu wa maji yanayotakiwa kufika kwenye makingio ya maji kwa ajili ya wananchi wa mijini. Hali hii imesababishwa na uhaba wa fedha unaoikabili MOROWASA na hivyo kushindwa kulinda vyanzo vya maji.

Mheshimiwa Spika, MOROWASA pia inakabiliwa na uhaba wa fedha za uwekezaji na hivyo kushindwa kukarabati miundombinu chakavu ambayo inapelekea upotevu mkubwa wa maji (*Non Reveue Water*) ambao unafikia **asilimia 40** na hivyo kuongeza gharama za uendeshaji ambazo zinawaathiri wananchi.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilibaini huduma ya majitaka inayotolewa na Mamlaka ya Majisafi Morogoro bado haijatekelezwa kwa ufanisi ili kuendana na kasi ya ukuaji wa Manispaa kwani mpaka sasa ni **asilimia 6.3** tu ya wakazi wa Manispaa ndio wameunganishwa kwenye huduma ya majitaka. Hali ya utoaji wa huduma ya maji taka sio tu iko chini kwa Manispaa ya Morogoro pekee, bali kwa Majiji, Miji Mikuu na Manispaa nyingi nchini.

2.2.3.3 Ziara ya Kutembelea Makao Makuu ya Wakala wa Mbegu za Kilimo (*Agricultural Seed Agency- ASA*)

Mheshimiwa Spika, Wakala wa Taifa wa Mbegu za Kilimo ulianzishwa kwa lengo la uzalishaji na uendelezaji wa mbegu za kilimo

ili kuhakikisha usalama wa chakula nchini kwa kuongeza uzalishaji wa mbegu bora zinazofaa kwa kilimo. Kamati ilifanya ziara katika Makao Makuu ya Ofisi za ASA ili kubaini changamoto zinazoikabili Taasisi hii na kupelekea uhaba wa mbegu na kuligharimu Taifa fedha nyingi kuagizwa mbegu kutoka nje ya nchi ambazo huuzwa kwa gharama kubwa.

Mheshimiwa Spika, katika ziara hiyo, Kamati ilibaini ASA inakabiliwa na changamoto mbalimbali, baadhi ya changamoto hizo ni pamoja na: -

- i) Ukosefu wa fedha za maendeleo na kupelekea ASA kushindwa kufanya ukarabati wa miundombinu ambayo ni chakavu na kushindwa kufufua mashamba ya mbegu ya Serikali;
- ii) Fedha zilizoidhinishwa na Bunge kutopatikana kwa wakati na hivyo kuathiri kazi ya uzalishaji wa mbegu ili kuendana na misimu ya kilimo na hivyo kupelekea mashamba mengi kushindwa kuzalisha kwa tija kwa sababu ya kutegemea mvua badala ya uzalishaji mbegu kwa kutumia umwagiliaji;
- iii) Ukosefu wa Hifadhi ya Mbegu ya Taifa (*Strategic Seed Reserve*) ambapo kwa kawaida nchi inatakiwa kuwa na hifadhi ya mbegu kwa ajili ya kuhifadhi mbegu bora zinazozalishwa na wakala ili kuwa na akiba kama tahadhari iwapo janga lolote linapotokea nchini; na
- iv) Uvamizi wa mashamba ya ASA kwa ajili ya shughuli za kibinadamu kama makazi, shughuli za kilimo pamoja na malisho kwa ajili ya mifugo, hali ambayo husababishwa na Ufinyu wa bajeti na kupelekea ASA kushindwa kulinda mashamba ya mbegu kama sheria inavyoelekeza.

Mheshimiwa Spika, pamoja na ukaguzi wa Miradi, Kamati ilipokea na kujadili taarifa Mkakati wa Wakala wa Mbegu katika uzalishaji wa Mbegu za alizeti ambapo ilibainika kuwa Serikali kupitia ASA imeandaa mkakati wa kuongeza uzalishaji wa mbegu bora za alizeti kufikia Tani 5,000 ifikapo mwaka 2023. Mkakati wa ASA ni kuongeza uzalisha kwa kutumia hekta 2,500 kupitia kilimo cha umwagiliaji Serikali imeanza kuwekeza miundombinu ya umwagiliaji katika baadhi ya mashamba yake ili kuongeza tija.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini mahitaji ya ndani ya mafuta ya kula ni **Tani 570,000**, utekelezaji wa kuongeza uzalishaji wa mbegu bora za alizeti ukienda sambamba na utumiaji wa teknolojia ya mbegu bora za alizeti utawawezesha wakulima kulima **hekta 625,000** zitakazozalisha kiasi cha **Tani 625,000** za alizeti ghafi ambapo baada ya kuchakatwa itatoa kiasi cha **Tani 262,500** za mafuta ya alizeti.

Aidha, utafiti unaonyesha kuwa endapo uhamasishaji wa matumizi ya mbegu bora za alizeti utafanyika nchi nzima matumizi yataongezeka na kufikia **asilimia 43**. Na kwamba **asilimia 57** iliyobaki itaweza kuzalishwa kwa kutumia mbegu za kawaida ambapo inakadiriwa uzalishaji wa mafuta utakuwa ni **Tani 356,250** na kufanya jumla ya uzalishaji wa mafuta ya alizeti kufikia **Tani 618,750** sawa na ziada ya **Tani 48,750** ya mahitaji. Kamati imeridhishwa na mipango iliyobainishwa kwenye mkakati huu na inaamini utekelezaji wake utasaidia kupunguza/kuondoa kabisa uagizaji wa mafuta ya kula kutoka nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia, ilipokea, kujadili na kuridhia Taarifa ya Wakala wa Mbegu kuhusu Mpango wa Bajeti wa kutumia kiasi cha **Tshs 51,486,502,900** kwa ajili ya kuzalisha kiasi cha **Tani 5,000** katika **hekta 2,500** kwa kutumia

umwagiliaji ambapo uzalishaji utafanyika kwa misimu miwili (2) kwa mwaka .

Mheshimiwa Spika, Mpango huu pamoja na mambo mengine unalenga kupunguza uhaba wa mafuta ya kula na kupunguza kiasi kikubwa cha fedha za kigeni zinazotumika kuagiza mafuta ya kula kutoka nje ya nchi pamoja na kushusha bei ya bidhaa hiyo. Vilevile Mpango huu utawezesha kuongeza pato la mkulima na kuongeza ajira.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa mpango huu una tija na manufaa kwa Taifa kwani unalenga kuhakikisha nchi inajitosheleza katika mahitaji ya mbegu na kulipunguzia Taifa gharama za kuagiza mbegu bora kutoka nje ya nchi, Kamati inaishauri Serikali katika mwaka wa Fedha 2022/2023 kuitengea ASA fedha hizo kwa ajili ya kuanza utekelezaji wa Mpango huu.

2.2.3.4 Ziara ya Kukagua Kituo cha Kuendeleza Ukuzaji Viumbe Maji Kingolwira – Morogoro

Mheshimiwa Spika, mabadiliko ya tabia nchi na kuongezeka kwa matumizi ya samaki kutokana na umuhimu wake kwenye afya ya binadamu imepelekea upungufu wa samaki na mazalia yake, hatua hii iliilazimu Serikali kuanzia miaka ya 70 kuweka mkazo kwenye ufugaji wa samaki. Ili ufugaji wa samaki ufanikiwe ni muhimu kuimarisha upatikanaji wa vifanga na huduma za ugani hususan mafunzo kwa vitendo.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea kituo hiki ili kukagua thamani ya fedha iliyotumika kufanya ukarabati, upanuzi ujenzi wa jengo la kitotoleshi na kibanda cha mlinzi kwa ajili ya ukuzaji viumbe maji ili kuongeza wigo wa utoaji huduma za ugani na uzalishaji vifaranga vya samaki. Katika Mwaka wa Fedha

2021/2022 Kituo cha Kingolwira, kilitengewa kiasi cha **shilingi 262,360,200.00** kwa ajili ya shughuli hizo.

Mheshimiwa Spika, Kamati imeridhishwa na ujenzi na ukarabati uliofanyika kwa kuwa unalenga kuboresha mazingira ya kazi, kuongeza uzalishaji wa vifaranga na kuimarisha ulinzi wa kituo.

Mheshimiwa Spika, pamoja na pongezi hizo, Kamati ilishangazwa na taarifa kuwa Kituo cha Kilongolwira ndio kituo kikubwa cha Taifa cha uzalishaji wa vifaranga huku kikikabiliwa na changamoto ya uchakavu wa majengo, upungufu wa mabwawa ya kufugia samaki, vyombo vya usafiri na upungufu wa maji ambao ndio nguzo muhimu katika ufugaji wa samaki.

2.2.4 Semina na Mafunzo

Mheshimiwa Spika, katika Kipindi cha Januari 2021 hadi Januari 2022, Kamati ilipatiwa Semina na Mafunzo kutoka Wizara mbalimbali, Taasisi za Serikali na Sekta binafsi ambazo shughuli zao kwa namna moja au nyingine zinaingiliana na shughuli za kuongeza mnyororo wa thamani kwenye mazao ya Kilimo, Mifugo, Uvuvi na sekta ya maji kwa ajili ya kuijengea Kamati uelewa.

Mheshimiwa Spika, maelezo ya mafunzo yaliyotolewa pamoja na Wizara/ Taasis zilizotoa mafunzo hayo kwa Kamati yamefafanuliwa kwa kina kama ifuatavyo: -

i) **Wakala wa Mafunzo ya Mifugo (*Livestock Training Agency - LITA*)**

Mheshimiwa Spika, katika semina hii Kamati ilijifunza majukumu ya LITA ambayo ni pamoja na kuandaa wataalamu (Maafisa Ugani) kwa ajili ya kutoa huduma za ushauri wa kitaalamu kwa wafugaji, kuandaa wataalamu kwa ajili ya kufanya kazi kwenye viwanda vinavyosindika mazao yatokanayo na mifugo

pamoja na kuzalisha na kutunza rasilimali za mifugo na malisho bora kwa ajili ya kufundishia na kuhudumia jamii ya wafugaji ili kuwa na ufugaji wenye tija.

Mheshimiwa Spika, pamoja na umuhimu huo, Kamati ilibaini LITA inakabiliwa na upungufu na uchakavu wa miundombinu kama madarasa, maktaba na maabara za kufundishia, upungufu wa wakufunzi, ukosefu wa fedha za maendeleo pamoja na kukosekana kwa mikopo ya Serikali na hivyo wanafunzi kushindwa kuhitimu mafunzo kwa kukosa ada.

Mheshimiwa Spika, changamoto hizi zimepelekea upungufu wa maafisa ugani kutoka **Maafisa ugani 17,400** wanaohitajika hadi **3,600 waliopo sasa** hali inayofanya Wafugaji kushindwa kupata elimu ya ufugaji wa kisasa na hatimae kuendelea kufuga kiasili na hivyo mifugo kukosa tija inayohitajika katika soko la ndani na la kimataifa.

ii) **Soko la Bidhaa Tanzania (*Tanzania Mercantile Exchange - TMX*);**

Mheshimiwa Spika, semina kuhusu umuhimu wa soko la bidhaa za kilimo iliandaliwa na Wizara ya Fedha na Mipango kwa lengo la kuiwezesha Kamati kufahamu soko la bidhaa za kilimo linavyofanyika kwa kutumia mfumo wa kielektoniki. Wajumbe walifahamu kuwa wanunuzi wengi wa ndani na nje ya nchi ununua bidhaa kwa njia ya mtandao na hivyo kuwezesha wananuzi wa bidhaa kufanya manunuzi popote walipo pasipo kulazimika kufika kwenye soko la bidhaa au nchini.

Mheshimiwa Spika, soko la kimtandao linaaminika duniani katika kuweka mpangilio na uwazi katika soko kwa kuwa na utaratibu unaopunguza athari za bei, unaoleta usawa wa bei na kuunganisha moja kwa moja muuzaji na mnunuzi.

Vilevile, taarifa ya Serikali ilieleza kuwa, manufaa yanayopatikana kutokana na Mfumo wa Soko la Bidhaa ni pamoja na: -

- a) Kupanua wigo wa soko la mazao ya wakulima;
- b) Upatikanaji wa malighafi kwa bei zenye ushindani na uwazi;
- c) Wakulima kuzalisha zaidi na kuongeza ubora wa mazao;
- d) Mauzo ya mazao kuweza kufanyika kwa wakati mmoja kwa nchi nzima na hivyo kuondoa utofauti mkubwa wa bei kwa maeneo;
- e) Kupunguza hasara kwa wakulima inayotokana na kuuza mazao kabla ya kuvuna;
- f) Kupunguza hasara kwa wanunuzi;
- g) Kuimarika kwa takwimu ya mazao yanayouzwa na kununuliwa nchini; na
- h) Kurahisisha na kuongeza wigo wa ukusanyaji wa mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, pamoja na manufaa hayo ya Soko la Bidhaa, bado mfumo huu unakabiliwa na changamoto zifuatazo: -

- a) Uelewa mdogo miongoni mwa wadau kuhusu namna Soko la Bidhaa linavyofanya kazi;
- b) Uzalishaji mdogo kwa baadhi ya mazao;
- c) Ukosefu wa bidhaa zenye viwango na ubora wa kimataifa;
- d) Baadhi ya sheria zilizoanzisha Bodi za Mazao, kuzipa Bodi hizo mamlaka ya kuendesha na kusimamia minada;
- e) Uhaba wa ghala zinazokidhi viwango vya kuhifadhi mazao kwa muda mrefu huku yakibaki na ubora unahohitajika; na
- f) Upinzani toka kwa wachuuzi na watu wengine wanaonufaika na mifumo holela iliyopo ya uuzaji mazao wakihofia kupungua kwa faida au kuondolewa kabisa katika mfumo wa mauzo ya mazao.

iii) **Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania (*Tanzania Agricultural Development Bank - TADB*)**

Mheshimiwa Spika, semina kuhusu Majukumu ya Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania iliandaliwa na Wizara ya Fedha na Mipango ili kuiwezesha Kamati kufahamu majukumu ya benki hiyo, mafanikio na changamoto na namna benki hiyo inavyosaidia upatikanaji wa mikopo katika kuhakikisha ukuaji wa sekta ya kilimo nchini.

Mheshimiwa Spika, Wajumbe walielewa kuwa, TADB ilianzishwa na kupewa jukumu la kuwa benki ya kitaifa ya maendeleo ya kilimo nchini inayojiendesha kibiashara na kwa kuzingatia utekelezaji wa shughuli za maendeleo ya kilimo nchini. Hivyo riba ya mikopo itolewayo na TADB haina tofauti sana na benki nyingine za biashara. Baadhi ya majukumu makuu ya benki ni pamoja na: -

- a) Kuchagiza utoaji wa mikopo katika sekta ya kilimo na mifugo ili kuchangia katika ukuaji wa sekta hizo;
- b) Kuongoza, kama benki ya kitaifa ya maendeleo ya kilimo, katika kutengeneza mikakati na programu za kujenga uwezo wa kutoa huduma za fedha zinazolenga kuendeleza minyororo ya thamani ya mazao ya kilimo na mifugo;
- c) Kuchangia katika utekelezaji wa programu ya mageuzi ya sekta ya fedha (*Government's Second-Generation Financial Sector Reforms*) na kuendeleza kilimo nchini Tanzania kwa kuzingatia malengo ya kitaifa yaliyoainishwa na mipango mbalimbali ya maendeleo ikiwemo Dira ya Taifa ya Maendeleo (Vision 2025), Mipango ya Maendeleo ya Miaka Mitano (FYDPs), Mkakati wa Maendeleo ya Kilimo (ASDS), na Programu za Maendeleo ya Kilimo (ASDPs);
- d) Kuchagiza utoaji wa huduma za fedha kwa sekta ya kilimo kwa kutoa mikopo ya muda mfupi, muda wa kati, na muda

mrefu kwa kupitia benki za biashara, benki za jamii (*community banks*), vyama vya kuweka na kukopa (SACCOS), na taasisi ndogo-ndogo za fedha (MFIs) zinazotoa mikopo katika sekta ya kilimo; na

- e) Kujenga uwezo wa taasisi zinazotoa huduma za fedha kwa sekta ya kilimo ikiwa ni pamoja na benki za biashara, benki za jamii, vikundi vya kuweka na kukopa (SACCOS), vyama vya msingi na vyama vya ushirika, vikundi vya wakulima wadogo wadogo, makampuni madogo yanayojishughulisha na kilimo nakadhalika.

iv) **Bodi ya Usimamizi wa Stakabadhi za Ghala (WRRB)**

Mheshimiwa Spika, semina kuhusu mfumo wa Stakabadhi Ghalani iliandaliwa na Wizara ya Viwanda na Biashara na ilihusu kuwaelimisha Wajumbe namna mfumo wa stakabadhi ghalani unavyofanya kazi. Taarifa ya Serikali ilieleza kuwa, mfumo huu unausika na aina ya biashara ambayo bidhaa zinahifadhiwa ndani ya maghala yenye leseni na mmiliki wa bidhaa anapewa risiti zinazothibitisha kuwa hati ya bidhaa zilizowekwa kuwa ni za umiliki mahususi, thamani, aina, idadi na ubora (daraja).

Mheshimiwa Spika, baadhi ya faida za mfumo wa Stakabadhi Ghalani ni pamoja na kumuwezesha mkulima kuhifadhi mazao yake bila usumbufu huku akisubiri kuuza mazao yake kwa bei nzuri, biashara huweza kufanyika baadae na bila ya kulazimika kuhamisha bidhaa husika kutoka kwenye ghala lenye leseni, kurahisisha upatikanaji wa mkopo kwa kupunguza mashaka katika biashara ya kilimo, kupunguza upotevu wa mazao baada ya kuvuna, kuongeza ubora wa mazao na kuvutia uwekezaji mkubwa katika kilimo.

Mheshimiwa Spika, madhumuni makuu ya kuanzisha Mfumo wa Stakabadhi Ghalani ni kukuza juhudi za Serikali kufanya kuwa rasmi mifumo ya masoko iliyopo kwa lengo la kupunguza vipingamizi mbalimbali vinavyopelekea uzalishaji usio na tija na utafutaji masoko kwa mazao ya kilimo. Vipingamizi hivyo ni pamoja na hasara baada ya kuvuna, kiwango cha chini cha ubora, mabadiliko ya mara kwa mara ya bei, ukosefu wa taarifa za soko za kuaminika na uhaba wa fedha.

Mheshimiwa Spika, pamoja na faida zilizoelezwa hapo juu na dhamira ya Serikali kuanzisha mfumo huu mwaka 2005, Kamati imebaini bado Mfumo wa Stakabadhi za Ghala haufanyi vizuri kutokana na changamoto zifuatazo: -

- a) Uelewa mdogo kuhusu Mfumo wa Stakabadhi za Ghala unavyofanyakazi;
 - b) Uhaba wa ghala bora za kuhifadhia mazao;
 - c) Vyama vya Msingi kukosa elimu na vifaa vya uhakiki wa ubora kabla ya kuingiza ghalani;
 - d) Kukosekana/ uwepo wa vifungashio duni na visivyo na ubora unaohitajika;
 - e) Kukosekana kwa vipimo sahihi kama mizani; na
 - f) Uhaba wa Fedha na vitendea kazi.
- v) **Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko (*Cereals and Other Produce Board of Tanzania - CPB*)**

Mheshimiwa Spika, semina kuhusu Muundo na Majukumu ya Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko, mafanikio na changamoto iliandaliwa na Wizara ya Kilimo ambapo ilielezwa kuwa Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko kimsingi imechukua majukumu yaliyokuwa yakitekelezwa na lililokuwa Shirika la Usagaji la Taifa – *National Milling Corporation*- NMC. Na kwamba majukumu ya CPB ni pamoja na kufanya biashara ya nafaka na mazao mengine, kuongeza thamani ya nafaka na mazao mengine

na kushirikiana na wadau wengine katika uendelezaji wa nafaka na mazao mengine.

Mheshimiwa Spika, tangu mwaka 2018 CPB ilipoanza kutekeleza majukumu yake, imefanikiwa pamoja na mambo mengine: -

- a) Kujenga vinu vipya, vihenge na maghala ya kuhifadhia mazao katika kanda nne;
- b) Kujenge kiwanda cha kusaga na kukoboa mahindi, kiwanda cha kukamua mafuta ya alizeti, kiwanda cha kusindika korosho na ujenzi wa kiwanda cha kukoboa mpunga;
- c) Kurejesha na kufuatilia mali zilizokuwa zinamilikiwa na NMC;
- d) Kuhamasisha na kusajili wakulima 81,480 wanaomiliki ekari 75,802.2 katika Wilaya za Nanyumbu, Newala, Tandahimba na Mtwara vijijini kwa lengo la kuuza mhogo mkavu nchini China ifikapo mwaka 2025; na
- e) Kutafuta masoko ya mazao ya wakulima nchi za nje, ambapo hadi sasa masoko ya maharage ya soya yamepatikana nchini Rwanda, Mchele nchini Zimbabwe na Visiwa vya Comoro. Aidha vituo vya kusambaza bidhaa za CPB vimefunguliwa mjini Nairobi, Mombasa, DRC na Juba.

Mheshimiwa Spika, katika utekelezaji wa majukumu hayo, CPB imefanikiwa kuongeza uwezo wa kuchakata mazao kutoka **tani 15,000 mwaka 2018** hadi **kufikia tani 146, 400 za sasa** hatua iliyosaidia kuongezeka kwa mtaji kutoka **shilingi bilioni 2** hadi **shilingi bilioni 20** za sasa. Kwa kutambua mafanikio haya, Serikali imetoa kibali kwa CPB kukopa kwenye benki za biashara hatua iliyosaidia CPB kuongeza uwezo wa kuhifadhi nafaka kutoka **tani 2,200** kwa mwaka hadi tani **200,000**.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kutambua kazi nzuri inayofanywa na CPB na kuipatia kibali. Kamati ina amini mkopo utakaopatikana utaiongezea CPB uwezo wa kufanya kazi kwa ufanisi zaidi ikiwa ni pamoja kuwajengea Watumishi ujuzi wa biashara na kufanya ukarabati wa majengo na mitambo chakavu.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio hayo, CPB inakabiliwa na changamoto za Watumishi kukosa ujuzi wa kibiashara, uchakavu wa majengo na mitambo iliyokuwa ya NMC na ukosefu wa vifaa vya kisasa kwa ajili ya kutunza mazao baada ya kuvuna na hivyo kupelekea mazao kukosa ubora unaohitajika ndani na nje ya nchi.

vi) **Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula (*National Food Reserve Agency - NRFA*)**

Mheshimiwa Spika, Cemina kuhusu Utekelezaji wa Mradi wa Kuongeza Uwezo wa Kuhifadhi Nafaka iliandaliwa na Wizara ya Kilimo kwa lengo la kuwaelewesha Wajumbe majukumu ya NFRA ambayo ni pamoja na kununua na kuhifadhi chakula kwa ajili ya kukabiliana na upungufu na majanga mbalimbali na uhakika wa nchi kuwa na usalama wa chakula ambapo jukumu hili ili liweze kutekelezwa kwa ufanisi linategemea uwezo wa NFRA kuhifadhi nafaka.

Mheshimiwa Spika, taarifa ya Serikali ilionyesha kuwa, uwezo mdogo wa kuhifadhi pamoja na uchakavu wa miundombinu ya uhifadhi ulipelekea NFRA kuwa na **maghala 34** yenye uwezo wa kuhifadhi **tani 251,000** zinazotosheleza mahitaji ya dharura ya kitaifa ya miezi miwili tu.

Kwa kutambua uwezo huu mdogo, Serikali kupitia Mpango wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umaskini (MKUKUTA) uliutaka

Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula (NFRA) kuongeza uwezo wa kuhifadhi chakula kitakachotosheleza mahitaji ya dharura ya kitaifa angalau kwa miezi minne kutoka **Tani 251,000 hadi Tani 501,000** kupitia Mradi wa Kuongeza Uwezo wa Kuhifadhi Nafaka.

Mheshimiwa Spika, mradi huu unatekelezwa katika mikoa nane ya Ruvuma, Njombe, Songwe, Rukwa, Katavi, Shinyanga, Manyara na Dodoma kwa fedha za mkopo wa masharti nafuu kutoka Serikali ya Poland kwa gharama ya **dola za kimarekani milioni 55**.

Pamoja na kwamba maendeleo ya utekelezaji wa mradi ni ya kuridhisha, hata hivyo mradi unakabiliwa na changamoto zifuatazo: -

- a) Mmoja wa wakandarasi kuvunja mkataba baada ya kukataliwa madai yafuatayo: -
 - ✓ Kuomba kuongezewa miezi kumi na mbili kutoka kwenye ongezeko la awali ambalo lilikuwa linaisha Desemba, 2020 kinyume na mkataba;
 - ✓ Kuomba kuongezewa kiasi cha Dola za Kimarekani milioni kumi na mbili kinyume na makubaliano ya mkataba; na
 - ✓ Kuomba kupewa kiasi chote cha fedha ambacho kilitengwa katika muda wa matazamia kinyume cha mkataba.
- b) Kuchelewa kwa upatikanaji wa vibali vya ajira za mafundi sanifu wa kuendesha vihenge mara mradi utakapokamilika; na
- c) Kuchelewa kwa upatikanaji wa msamaha wa kodi ya ongezeko la thamani (VAT) kutoka Wizara ya Fedha.

Mheshimiwa Spika, kutokana na umuhimu wa mradi huu kwa Taifa, na kwa sababu changamoto zilizoainishwa katika kipengele

(a) na (b) ziko ndani ya Serikali, Kamati inaitaka Serikali kushughulikia changamoto hizo mapema iwezekanavyo.

vii) **Baraza la Kilimo Tanzania (*Agricultural Council of Tanzania - ACT*)**

Mheshimiwa Spika, semina kuhusu umuhimu wa kuendeleza Tansia ya Alizeti kwa ajili ya kuwezesha Taifa kujitosheleza kwa mafuta ya kula iliandaliwa na Balaza la Kilimo Tanzania.

Mafunzo haya yaliwajengea uwezo Wajumbe kwenye maeneo muhimu yafuatayo: -

- a) Mahitaji ya mafuta ya kula nchini ni kati ya **600,000-700,000 MT** kwa mwaka, ifikapo mwaka 2025 inakadiriwa mahitaji ya mafuta ya kula yataongezeka na kufikia **750,000 – 800,000 MT** kwa mwaka;
- b) Uwezo wa uzalishaji wa ndani wa mafuta ya kula ni **290,000 MT** kwa Mwaka kati ya hizo **247,000 MT** sawa na **asilimia 85** huzalishwa kutokana na alizeti;
- c) Pungufu ya mafuta ya kula ambayo ni sawa na **asilimia 55** huagizwa kutoka nje ya nchi na kuigharimu Serikali takribani **Dola za Marekani milioni 300** kwa mwaka;
- d) Pamoja na matumizi duni ya teknolojia na upatikanaji usio wa uhakika wa mbegu bora, ukosefu wa viwanda vyenye teknolojia ya kisasa ya kusindika mafuta ya kula, takwimu zinaonyesha Tanzania ni nchi ya pili kuzalisha mafuta ya kula ya alizeti kwa wingi baada ya Afrika Kusini; na
- e) Mahitaji ya mafuta ya kula ya alizeti yameongezeka kutokana na umuhimu wake kwa afya hivyo kuiweka nchi yetu kwenye fursa ya kuzalisha kwa wingi kwa matumizi ya ndani na ziada kuuza nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, kutokana na fursa iliyopo kwenye tasnia ya alizeti, Kamati inaishauri Serikali:

- a) Kuhamasisha mikataba ya uzalishaji, usindikaji na masoko ambapo wasindikaji wakubwa au wananuzi wakubwa wanaingia mikataba ya ulimaji (*contract farming*) na wakulima (mtu binafsi, vikundi au vyama vya msingi) na mikataba hiyo inatakiwa kulindwa na sheria;
- b) Wasindikaji wakubwa kuingia mikataba na wasindikaji wadogo (*contract processing*) ambaye anaweza kuwa mtu binafsi, kikundi cha wakulima au AMCOSS ambapo msindikaji mdogo anaweza kusindika na kupata mafuta ghafi na kuyauza kwa msindikaji mkubwa ili kusafishwa kwa viwango vya soko na;
- c) Serikali kuweka mazingira wezeshi na kuhamasisha sekta binafsi kushiriki kikamilifu katika ujenzi wa viwanda vya kusindika mafuta ya kula.

viii) **Chuo cha Taifa cha maji**

Mheshimiwa Spika, semina kuhusu Mkakati wa Chuo cha Maji katika kuandaa wataalamu wa kusimamia miradi ya maji iliandaliwa na Wizara ya Maji na ililenga kuielimisha Kamati majukumu ya Chuo na umuhimu wake katika kuandaa mafundi mchundo ili kuwezesha miradi ya maji kuwa endelevu.

Mheshimiwa Spika, kwa lengo ya kuanzishwa Chuo cha Maji mwaka 1974 ilikuwa ni kutoa mafunzo yaliyolenga katika uzalishaji wa wataalamu wa maji (*Middle Level Human Capital*) ikiwa ni jitihada za Serikali katika kuhakikisha kuwa sekta ya Maji inakuwa na wataalam sahihi, wakutosha na wenye weledi na umahiri unaohitajika kukwamua changamoto za sekta ya maji.

Mheshimiwa Spika, tangu kuanzishwa kwake Chuo cha Taifa cha Maji kimefanikiwa kuzalisha wataalamu wa Maji ambapo Inakadiriwa karibu ya **asilimia 70** ya wataalamu (*Technicians & Engineers*) wa maji nchini wametokana na chuo cha maji kwa njia moja au nyingine na bado chuo kimeendelea kuaminika kitaifa na kimataifa. Aidha, Chuo cha Maji katika Mwaka wa Fedha 2020/2021 kimefanikiwa kuanzisha Program Mpya za Mafunzo ambazo zitatoa Shahada ya kwanza katika *Engineering Hydrology*, Shahada ya kwanza katika *Hydrogeology and Water Well Drilling*, Shahada ya kwanza katika *Sanitation Engineering*, Shahada ya kwanza katika *Community Development in Water and Sanitation* na Stashahada ya *Sanitation Engineering*.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio hayo, Kamati inaishauri Wizara kuhakikisha Chuo cha Taifa cha Maji kinabaki kwenye jukumu la msingi la kuanzishwa kwake kwa kuzalisha mafundi mchundo, kwani uzoefu unaonyesha vyuo kama Mbeya *Technical*, Dar *Technical* na Arusha *Technical* vilivyokuwa vinazalisha mafundi mchundo vilibadilika na kuanza kutoa mafunzo ya vyuo vikuu kutokana na mifumo ya mishahara ambayo ilipekea wahandisi kulipwa mishahara mikubwa kuliko mafundi matokea yake kumekuwa na uhaba mkubwa wa mafundi mchundo nchini.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAPENDEKEZO YA KAMATI

3.1 Kuimarisha Mfumo wa Usimamizi wa Sekta za Kilimo, Mifugo na Uvuvi

Mheshimiwa Spika,

KWA KUWA, kukosekana kwa NAIBU KATIBU MKUU- TAMISEMI anayesimamia sekta za Kilimo, Mifugo na Uvuvi katika ngazi za Serikali za Mitaa kumepelekea kukosekana kwa mfumo bora wa usimamizi na kusababisha sekta hizi kutofanya vizuri kama inavyotarajiwa,

NA KWA KUWA, imethibitika uwepo wa Naibu Katibu Mkuu (Elimu) na Naibu Katibu Mkuu (Afya) – TAMISEMI umesaidia sekta za Elimu na Afya kupata msimamizi na msemaji wa sekta hizi chini ya Katibu Mkuu – TAMISEMI kumeonyesha mafanikio makubwa kwa sekta hizi,

HIVYO BASI, Bunge linashauri kwamba,

- i) Serikali irudishe nafasi ya Naibu Katibu Mkuu – TAMISEMI atakeye ratibu masuala yote ya sekta za uzalishaji za kilimo, mifugo na uvuvi.
- ii) ili kuimarisha usimamizi wa Watumishi walioko katika Sektetarieti za Mikoa na Halmashauri, Wizara za kisekta kwa kushirikiana na TAMISEMI na Ofisi ya Rais Manejimenti ya Utumishi na Utawala Bora ziandae andiko litakalotumika kufanya Marekebisho ya Kanuni za Sheria ya Utumishi za mwaka 2003 ili kuweka vipengele vitakavyoruhusu Makatibu Wakuu wa Sekta za Kilimo, Mifugo na Uvuvi kuwa mihimili mshiriki wa Mamlaka ya ajira, upangaji wa safu ya Watumishi, Upimaji wa maadili na ufanisi wa kazi na masuala ya nidhamu.

Kamati inaamini kwa kufanya hivi, kutawezesha, Wizara za kisekta kupanga safu za Watumishi na kushughulikia masuala ya nidhamu na hivyo kuwezesha uwepo wa usimamizi bora wa Watumishi ndani ya Mfumo wa Ugatuzi.

3.2 Kutengeneza ajira kwa vijana kupitia sekta za Kilimo, Mifugo na Uvuvi kwa kuongeza uwekezaji kwenye sekta hizi

Mheshimiwa Spika,

KWA KUWA, Chama Tawala kimezamiria kutengeneza ajira zisizopungua **8,000,000 (milioni nane)** ifikapo mwaka 2025 kwa kuielekeza Serikali kuchochea ukuaji wa uchumi, hususan katika sekta ya viwanda vinavyotumia malighafi za kilimo, mifugo, na uvuvi. Na kwa kuzingatia ukweli kwamba sekta hizi ndio sekta zinazoajiri Watanzania walio wengei, Wizara za Kilimo, Mifugo na Uvuvi kwa kutambua hilo zimeandaa mipango mikakati yenye lengo la kuleta mageuzi kwenye sekta husika kwa kuongeza tija na kutengeneza ajira,

NA KWA KUWA, Mipango Mikakati iliyopo inahitaji uwekezaji mkubwa ambao ni vigumu kutekeleza mipango hiyo kupitia Bajeti ya Serikali ambayo inatengwa kidogo na mara nyingi ina ukomo wa bajeti,

HIVYO BASI Bunge linashauri kwamba,

- a) Serikali ione umuhimu wa kuongeza utengaji na upatikanaji wa fedha za bajeti kwa ajili ya kuwezesha sekta hizi za uzalishaji kutekeleza Mipango Mikakati iliyojiwekea;
- b) Serikali kwa kutumia njia za kidiplomasia iwaimize wadau wa maendeleo na sekta binafsi kusaidia kugharamia miradi ya maendeleo kuptia bajeti nje ya mfumo wa Serikali (*Off Budget*); na
- c) Serikali itafute vyanzo mahusus kwa ajili ya kuziwezesha sekta hizi za uzalishaji, pesa itakayopatikana iwekewe uzio. Aidha, ione umuhimu wa kutoa dhamana kwa Wizara ya Kilimo na Wizara ya

Mifugo na Uvuvi ili ziweze kukopa mikopo yenye riba nafuu kwani tahimini ya Kamati imeonyesha kila shilingi moja itakayowekezwa kwenye sekta hizi inaweza kupata faida kati ya shilingi mbili hadi mbili na nusu.

3.3 Kuongeza uzalishaji wenye tija kwa kutumia teknolojia na ubunifu wa kisasa pamoja na matumizi ya mbegu bora

Mheshimiwa Spika,

KWA KUWA, wakulima wengi nchini ni wakulima wadogo ambao wameendelea kutegemea zana duni za kilimo, mbegu zisizo na ubora, uhaba wa maafisa ugani na ukosefu wa taarifa sahihi kuhusu afya ya udongo pamoja na kilimo cha kutegemea mvua kumepelekea uzalishaji mdogo usio na tija;

NA KWA KUWA, mafanikio ya uwekezaji uliofanywa kupitia ukarabati na uboreshaji wa miundombinu ya umwagiliaji, kuwezesha upatikanaji wa mbegu bora za mazao ya kilimo, matumizi sahihi ya teknolojia na uwezesaji wa vitendea kazi kwa Maafisa ugani kumeonyesha mafanikio katika kilimo;

HIVYO BASI Bunge linashauri kwamba,

- ✓ Serikali iwezeshe Mfuko wa Taifa wa Umwagiliaji kwani kwa sasa mfuko huu unategemea tozo zinazotokana na skimu za umwagiliaji ambazo si nyingi kiasi cha kuweza kutunisha mfuko huu ili uweze kutekeleza Mpango kabambe wa kuachana na kilimo cha kutegemea mvua;
- ✓ Kuiwezesha ASA kibajeti ili iweze kuendeleza shughuli za ugunduzi na uzalishaji wa mbegu bora ikiwa ni pamoja na kujenga ghala kwa ajili ya matumizi ya hifadhi mbegu ya kitaifa ili kuwa na uhakika wa usalama wa mbegu na usalama wa Taifa kwa ujumla; na

- ✓ Kuwezesha wakulima kutumia teknolojia na mbinu za kisasa pamoja.

3.4 Kuiwezesha Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania (*Tanzania Agricultural Development Bank - TADB*)

Mheshimiwa Spika,

KWA KUWA, imebainika kuwa kwa muda mrefu sasa, sekta za kilimo mifugo na uvuvi zimeendelea kuwa na changamoto nyingi ambazo kwa kiasi kikubwa zimeendelea kusababisha ufinyu wa tija hasa kwa wakulima wadogo ikiwa ni pamoja na ufinyu wa huduma za ugani, huduma za bima, upatikanaji wa pembejeo na mbinu duni za uzalishaji sambamba na changamoto za miundombinu duni ya uzalishaji, usafirishaji, uchakataji wa mazao na masoko. Pamoja na mambo mengine, changamoto hizi zinazifanya sekta za kilimo, mifugo na uvuvi zionekane hatarishi na hivyo kutopewa kipaumbele na wawekezaji ikiwa ni pamoja na kukosa huduma muhimu za fedha na mitaji,

NA KWA KUWA, Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania ni Taasisi ya Maendeleo na kwa mujibu wa miongozo ya Benki Kuu, TADB haiuruhusiwi kupokea amana (*deposits*) za muda mfupi (chini ya miaka miwili) ambazo ni chache na zinazopatikana zinakuwa ni gharama kubwa ambazo wakulima wadogo hawawezi kumudu gharama hizo na ili TADB iweze kutimiza malengo ya uanzishwaji wake, benki inategemea mikopo ya masharti nafuu (*concessional loans*) ili kuweza kujiendesha,

HIVYO BASI Bunge linashauri kwamba,

- a) Serikali iiongezee mtaji TADB ili kukuza uwezo wa benki wa kuzihudumia sekta za kilimo, mifugo na uvuvi na kuwa na mchango madhubuti katika utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano (FYDP III). Kuongezwa kwa mtaji kutaifanya TADB kutatua changamoto ya kushindwa kutoa

mikopo kwa miradi mikubwa yenye mahitaji ya fedha yanayozidi ukomo wa mikopo kwa mteja mmoja yaani '*Single Borrowers' Limit*' ambayo kwa sasa ni **shilingi 15.0 billion**.

- b) Serikali isaidie upatikanaji wa mikopo yenye masharti nafuu kutoka taasisi mbalimbali zinazotoa mikopo yenye riba nafuu ikiwemo kuridhia mkopo kutoka taasisi ya *French Development Agency* (FDA) kwa kuweka saini wa mkataba wa mkopo wa gharama nafuu kwa TADB; na
- c) Serikali iipatie TADB jukumu la kusimamia fedha za maendeleo zinazoelekezwa kwenye sekta ya kilimo ili kuongeza ufanisi na urejeshwaji pale inapohitajika. Aidha, Kamati inapendekeza fedha hizi zijumuishe fedha za mifuko ikiwemo Mfuko wa Umwagiliaji (*Irrigation Development Fund*) na Mfuko wa Dhamana kwa Wakulima Wadogo SMEs (*SME Credit Guarantee Scheme- SCGS*) kwa kuzingatia uzoefu wa TADB katika usimamizi wa mifuko yenye malengo maalum kutokana na TADB kudhihirisha uwezo mkubwa katika uratibu wa mifuko ya aina hiyo; na

3.5 Mapendekezo ya Kuimarisha Dhana ya Ushirika Nchini

Mheshimiwa Spika,

KWA KUWA, historia inathibitisha hakuna Asasi iliyowahi kumiliki au inayomiliki viwanda vikubwa, vya kati na vidogo vidogo katika sekta mbalimbali kama Ushirika, hakuna Asasi shirikishi zilizo katika uzalishaji, uchakataji na utafutaji masoko na kuuza kwa kufikia mafanikio yaliyofikiwa na kiwango cha Vyama vya Ushirika.

Mafanikio ya vyama vya ushirika kufanya vizuri hadi kufikia uwezo wa kumiliki viwanda vikubwa, vya kati na vidogo Ushirika ni ushirikiano wa

hiari wa wanachama unaolenga katika kukidhi mahitaji yao ya kiuchumi, kijamii, na kiutamaduni na unaomilikiwa na kuendeshwa na wanachama hao kidemokrasia ndani ya taasisi yao ya kibiashara,

NA KWA KUWA, imebainika kuwa pamoja na mambo mengine Sera ya Ushirika ya mwaka 2002 na Sheria ya Vyama vya Ushirika ya mwaka 2013, na Sheria ya Shirika la Ukaguzi na Usimamizi wa Vyama vya Ushirika (COASCO) ya mwaka 2005 vimekuwa vikwazo kwa ushirika kufanya vizuri.

HIVYO BASI Bunge linashauri kwamba,

Serikali ilete Bungeni mchakato wa marekebisho ya Sera ya Ushirika ya mwaka 2002 na Sheria ya Vyama vya Ushirika ya mwaka 2013, na Sheria ya Shirika la Ukaguzi na Usimamizi wa Vyama vya Ushirika (COASCO) ya mwaka 2005 kwa kuangalia upya maeneo yafuatayo: -

- a) Vigezo na mifumo ya upatikanaji wa watendaji na Wajumbe wa Bodi za Vyama vya Ushirika na Taasisi zinazohusika na uendeshaji na usimamizi wa vyama;
- b) Kuongeza wigo mfumo wa vyama vya ushirika ili viweze kushiriki katika uanzishwaji wa viwanda na miradi mbalimbali ikiwa ni pamoja na kushiriki katika mnyororo wa thamani;
- c) Kuongeza kipengele kitakachompa Mrajis uwezo wa kusimamia au kushauri uendeshaji wa miradi ya pamoja hasa kampuni ambazo vyama vya ushirika vina hisa kubwa ili kuzuia matumizi mabaya ya rasilimali;
- d) Kuelekeza ulazima wa elimu na mafunzo endelevu ya ushirika kwa wanachama, watendaji na wajumbe wa bodi za vyama vya ushirika na taasisi zinazohusika na ushirika. Aidha, kuna haja ya kuweka na kutekeleza mfumo wa kuandaa manejimenti za vyama vya ushirika na taasisi za usimamizi (*Unified Cooperative*

Management Services System) ili kuhakikisha vyama hivyo vinaendeshwa na kusimamiwa na watendaji wenye utaalamu wa ushirika;

- e) Kuimarisha mfumo wa ukaguzi na kuboresha mfumo wa utekelezaji wa taarifa za ukaguzi pamoja na
- f) Wizara kuharakisha mchakato wa kuanzisha Benki ya Maendeleo ya Ushirika.

3.6 Kuongeza Uzalishaji na Usafirishaji wa Mauzo ya Mazao ya Bustani

Mheshimiwa Spika,

KWA KUWA, imebainika kuwa, kilimo cha bustani ni moja ya tasnia za kilimo inayokuwa kwa kasi hapa nchini na kuifanya Tanzania kuwa moja kati ya nchi 20 duniani zinazozalisha mazao ya mboga mboga, maua, matunda na viungo kwa wingi na kupelekea kuchangia fedha nyingi za kigeni kwenye pato la Taifa, kuajiri vijana na wanawake wengi. Hata hivyo tasnia hii inakabiliwa na changamoto ya gharama kubwa za usafiri, ukosefu wa vituo vya kuchakata na kuhifadhi mazao ya bustani na kufungwa kwa muda mrefu kwa mashamba yaliyokuwa yanatumika kuzalisha mazao hayo mkoani Arusha kumesababisha tasnia hii kutofanya vizuri licha ya eneo kubwa na hali ya hewa nzuri inayofaa kwa kilimo ikilinganishwa na nchi zingine;

NA KWA KUWA, Serikali imefanya uwekezaji mkubwa kwenye viwanja vya ndege vya kimataifa vya Julius Nyerere, Kilimnjaru na Songwe ili kuhamasisha ndege za mizigo za kimataifa kusafirisha bidhaa hizo kwa haraka na kwa gharama nafuu hata hivyo, bado uwekezaji huo haujaleta tija iliyotarajiwa kutokana na kukosekana kwa mkakati wa kuwezesha ndege zinazofuata bidhaa hizo kuwa na mizigo ya kuleta nchini ili kupunguza gharama za kufidia kuja tupu.

HIVYO BASI Bunge linashauri kwamba,

Serikali itekeleze yafuatayo: -

- a) Kuanzisha Mamlaka ya kusimamia mazao ya bustani (*Horticulture Development Authority*) ambayo itaratibu masuala yote ya mazao ya bustani na kuwa kiungo muhimu kati ya Serikali na Sekta binafsi na hivyo kuwezesha sekta hii kuchangia zaidi katika kukuza uchumi, pato la Taifa na ajira;
- b) Kushughulikia changamaoto zilizopelekea mashamba ya mazao ya bustani yaliyoko mkoani Arusha kufungwa ikiwa ni pamoja na kutafuta wawekezaji wengine;
- c) Serikali iandae Mpango Mkakati wa ujenzi wa vituo vya kukusanyia mazao (*collection centres*) na *park houses* na kutenga fedha kwa ajili ya utekelezaji wa Mpango Mkakati huo;
- d) Wizara ya Kilimo ihakikishe inashirikiana na Mamlaka za viwanja vya ndege na Wizara ya Viwanda na Uwekezaji ili kuhakikisha kunakuwepo na mkakati wa pamoja wa kuhakikisha ndege zinazokuja nchini zinakuja na mizigo na kuondoka na mizigo hatua ambayo itapunguza gharama za usafirishaji wa mazao hayo; na
- e) Wizara ya Kilimo kwa kutumia Maafisa Ugani iendeele kutoa elimu kuhusu mbinu bora za kilimo ili kuwasaidia wakulima kuzifikia fursa zilizopo za kuuza mazao hayo ndani na nje ya nchi.

3.7 Kuimarisha Upatikanaji wa Malisho na Rasilimali maji kwa ajili na Afya ya Mifugo

Mheshimiwa Spika,

KWA KUWA, kukosekana kwa huduma muhimu kwa wafugaji kama chanjo kwa ajili ya kudhibiti magonjwa ya mifugo, upungufu wa nyanda za malisho na malisho duni kwa ajili ya chakula cha mifugo na ukosefu wa maji kwa ajili ya kunyweshea mifugo na hivyo kuathiri sekta ya ufugaji na kupelekea mifugo mingi kupoteza maisha , kushuka kwa

uzalishaji wa nyama yenye ubora na uhaba wa maziwa hali hii imesababisha viwanda vya kuchakata mazao ya mifugo kushindwa kuzalisha kwa tija na hivyo kuongeza umaskini wa kipato kwa wafugaji.

NA KWA KUWA, athari hizi zinatokana na bajeti ndogo ya maendeleo inayotengwa na kutolewa kwa ajili ya ukarabati na ujenzi wa miundombinu ya maji (mabwawa/malambo na visima virefu) kwa ajili ya kukabiliana na athari za ukame pamoja na Serikali kushindwa kuendeleza maeneo yaliyotengwa kwa ajili ya malisho.

HIVYO BASI Bunge linashauri kwamba,

- a) Serikali itoe fedha za Bajeti ya Maendeleo kama zilivoidhinishwa na Bunge kwa ajili ya kuendeleza sekta ya mifugo ikiwa ni pamoja na kujenga malambo, kuimarisha mashamba ya malisho na kutoa ruzuku kusaidia chanjo ya mifugo;
- b) Serikali iandae utaratibu maalum utakaotumika kwa mifugo kutumia Ranchi za Taifa wakati wa ukame; na
- c) Serikali iruhusu wafugaji kutumia maeneo ya '*baffer zone*' za Hifadhi za Taifa wakati wa ukame kama ambavyo nchi jirani zinafanya.

3.8 KuimarishaTasnia ya Ukuzaji Viumbe Maji

Mheshimiwa Spika.

KWA KUWA, mahitaji ya samaki ulimwenguni yameendelea kuongezeka kutokana na umuhimu wake kwenye lishe na afya ya binadamu imepelekea mazao ya samaki kuvuliwa kwa wingi na hivyo kusababisha kuendelea kupungua kwa samaki na mazalia yake na kupelekea Taifa kushindwa kujitosheleza kwa mahitaji ya samaki na hivyo kulazimika kuingiza samaki kutoka nje ya nchi,

NA KWA KUWA, ukuzaji viumbe maji kwenye vizimba, mabwawa, na maziwa unalenga kuongeza uzalishaji wa mazao ya samaki na

kukabiliana na upungufu wa samaki uliopo, ili kuwa na uhakika wa chakula na lishe. Vilevile, ufugaji wa samaki ni biashara kubwa duniani ambayo ikitumika vizuri itasaidia kukuza uchumi na ustawi wananchi pamoja na kutoa ajira kwa vijana,

HIVYO BASI, Bunge linashauri kwamba,

- a) Serikali ifanye jitihada za makusudi kwa ajili ya kuongeza uwekezaji na uzalishaji mkubwa wa viumbe maji (ufugaji wa samaki) kwa kutumia fursa iliyopo katika rasilimali za maji zilizopo katika Bahari, Maziwa, Mabwawa, mito na mabonde oevu (*Aquaculture*).
- b) Kuhamasisha Sekta Binafsi kuwekeza katika uzalishaji wa samaki na vyakula vya samaki;
- c) Kuimarisha huduma za ugani kwa kuwapatia maafisa ugani utaalumu wa ukuzaji wa viumbe maji kwani wananchi wamehamasika kufuga samaki kwenye vizimba lakini hakuna wataalamu wa kutosha kuwasaidia mbinu bora za ufugaji.

3.9 Fedha za Mpango wa Maendeleo kwa Ustawi wa Taifa na Mapambano dhidi ya athari za Uviko 19

Mheshimiwa Spika,

KWA KUWA, fedha maalum za Mpango wa Maendeleo kwa Ustawi Taifa na Mapambano dhidi ya athari za UVIKO 19 Sh. trilioni 1.3 zimeelekezwa kusaidia huduma za jamii na mafanikio ya fedha hizo tumeyaona,

NA KWA KUWA, sekta za uzalishaji za Kilimo, Mifugo na Uvuvi zimeathirika pia na athari za maradhi haya; ambapo kwa upande wa sekta ya kilimo (mazao) kumekuwa na ongezeko kubwa la bei ya mbolea, sekta ya uvuvi imeathirika kutokana na meli za uvuvi wa bahahari kuu kuonguza safari zake kutokana na janga la kovid 19 na sekta ya mifugo kupitia viwanda vya kusindika na kuchakata

kushindwa kusafirisha nyama nchi za nje na hivyo kushuka kwa mapato yatokanayo na fedha za kigeni.

HIVYO BASI, Bunge linashauri kwamba, Serikali iangalie uwezekano wa kuzipatia sekta hizi kiasi cha fedha za Mpango wa Maendeleo kwa Ustawi wa Taifa na Mapambano dhidi ya athari za Uviko 19 ili ziweze kusaidia kupunguza madhara yalioambatana na maradhi haya

3.10 Kuendelea kuimarisha Huduma ya Maji na Usafi wa Mazingira

Mheshimiwa Spika,

KWA KUWA, maji ni msingi wa uhai wa binadamu na injini ya maendeleo ya kiuchumi na kijamii. Upatikanaji wa uhakika wa huduma ya majisafi na salama na usafi wa mazingira huchangia katika kuzuia magonjwa na hivyo kuimarisha na kuboresha maisha ya wananchi,

NA KWA KUWA, mabadiliko ya tabianchi, ongezeko la idadi ya watu pamoja na shughuli za binadamu kumepelekea kasi ya uharibifu wa vyanzo vya maji na kuashiria kupungua kwa kiasi cha maji kwenye vyanzo vya maji vilivyopo nchini,

HIVYO BASI, Bunge linashauri kwamba,

- a) Serikali katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 itenge bajeti na kuanza kutekeleza miradi ya ujenzi wa mabwawa ya kimkakati ya Kidunda, Farkwa na Ndembera kwa lengo la kuimarisha uwezo wa nchi kuhifadhi maji;
- b) Kushirikiana na sekta binafsi kuweka mfumo wa kuvuna maji ya mvua katika maeneo yote nchini, ili kuhakikisha kuwa maji ya mvua hayapotei bure na badala yake yanahifadhiwa kwa ajili ya matumizi ya binadamu, kilimo cha umwagiliaji na kunyweshea wanyama;

- c) Kukamilisha miradi mikubwa ya maji inayoendelea nchini kote na kuhakikisha vijiji vyote vilivyopo kando kando ya miradi hiyo mikubwa vinanufaika na miradi inayopita kwenye vijiji vyao;
- d) Kuanza kutenga fedha za ndani za kutosha kwa ajili kukabiliana na mabadiliko ya tabia nchi;
- e) Kuendelea kutoa elimu kwa umma kuhusu matumizi sahihi ya maji pamoja na utunzaji wa vyanzo vya maji; na
- f) Kuendelea kujenga na kuimarisha huduma ya majitaka ambayo ufanisi wake bado ni wa kiwango cha chini.

3.11 Usimamizi Endelevu wa Miradi mbalimbali nchini kwa ukuzaji vipaji, ubunifu na funndi

Mheshimiwa Spika,

KWA KUWA, imebainika vyuo vingi vya ufundi vilivyokuwa vikizalisha mafundi mchundo viliachana na malengo ya kuanzishwa kwake na kuwa Vyuo Vikuu kwa sababu ya tofauti ya mfumo wa mishahara kati ya waandishi (*graduate*) na mafundi mchundo (*technician*), ambapo *graduate* anaanza kazi na mishahara mkubwa kuliko *technician* mwenye uzoefu wa muda mrefu kazini,

NA KWA KUWA, vyuo vya ufundi vilivyoanzishwa chini ya Wizara mama kwa lengo la kusaidia sekta husika, vikisha kuwa vyuo vikuu vinatoka kwenye usimamizi wa Wizara mama na kuwa chini ya Wizara ya Elimu. Mfumo huu wa kubadilisha mahitaji ya vyuo umeua ufundi nchini na kupelekea miradi mingi ya maendeleo kukosa usimamizi endelevu licha ya miradi hiyo kujengwa kwa gharama kubwa,

HIVYO BASI Bunge linashauri kwamba,

- a) Balaza la Taifa la Elimu ya Ufundi Tanzania (*The National Council for a Technical Education - NACTE*) kutathimi maboresho yaliyofanyika ili kuona umuhimu wa kurudisha malengo yaliyoanzisha vyuo vya ufundi kama Mbeya Technical, Dar Technical, Arusha Technical na Chuo cha Maji n.k; na
- b) Ofisi ya Rais Manejimenti ya Utumishi kupitia Idara ya Bodi ya Mishahara ma ishirikiane kwa karibu zaidi na Wizara ya Elimu na Balaza la Taifa la Elimu ya Ufundi ili kutahimini upya upangaji wa madaraja na ngazi za mishahara kulingana na elimu na uzoefu kazini na aina ya kazi kwa lengo la kuhakikisha kila mwajiriwa analipwa ujira wake kwa kadri inavyofaa na kustahiili.

3.12 Utekelezaji wa Mipango ya Pamoja ya Muda Mrefu ya Serikali

Mheshimiwa Spika,

KWA KUWA; katika utekelezaji wa mjukumu yake, Kamati imebaini kuwa kwa kuwa nchi yetu bado changa kiuchumi inahitaji kuwa na Tume ya Taifa ya Mipango, kwa sababu kukosekana kwa Tume hii kumepelekea kukosekana kwa uratibu mzuri na uendelevu wa miradi inayoibuliwa na sekta husika kutokana na yanapotokea mabadiliko ya uongozi kila kiongozi kuanza kutekeleza upya mipango mingine na mipango ya Taifa kukosa ufanisi,

NA KWA KUWA, uzoefu unaonyesha huko nyuma nchi yetu iliwahi kuwa na Tume ya Taifa ya Mipango ambapo sekta zote zililazimika kupeleka mipango yake kwenye Tume na kusaidia upangaji na utekelzaji wa bajeti ya nchi kuelekezwa kwenye mipango iliyowekwa na Tume;

HIVYO BASI, Bunge linashauri kwamba,

Serikali ione umuhimu wa kurudisha Tume ya Taifa ya Mipango na kuifanya kuwa Taasisi inayojitegemea chini ya Ofisi ya Rais na kuiwezesha kifedha pamoja na kuipatia wataalamu wa kutosha ili iweze kupanga mipango madhibuti ya maendeleo ya nchi kwa niaba ya Serikali.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

4.1 Shukrani

Mheshimiwa Spika, napenda kuchukua fursa hii kumshukuru Mhe. Rais wetu mpendwa Mama Samia Suluhu Hassan kwa kuipatia Wizara ya Maji Fedha za Mpango wa Maendeleo kwa Ustawi wa Taifa na Mapambano Dhidi ya UVIKO – 19 kiasi cha **Shilingi 139,354,573,798.37** sawa na **asilimia 10.6** ya fedha zilizotolewa na Shirika la Fedha Duniani (IMF) takriban **Shilingi Trilioni 1.31**.

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji kwa namna ya kipekee napenda kukupongeza Mhe. Dr Tulia Akson (Mb) kwa kuchaguliwa kuwa Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Aidha, nawashukuru Wenyeviti wote wa Bunge kwa ushirikiano mliopatia Kamati kwa kipindi chote Kamati ilipokuwa ikitekeleza majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Mawaziri wote na Watendaji Wakuu wote wa Wizara na Taasisi ambazo Kamati inazisimamia kwa ushirikiano wao katika kutekeleza majukumu ya Kamati kwa kipindi cha Mwaka Mmoja Uliopita. Shukrani za Pekee ziwaendee aliyekuwa Waziri wa Kilimo Prof. Aldoph Mkenda, Waziri wa Kilimo, Mhe.Ndg. Hussein Bashe, (Mb), Waziri wa Maji, Mhe. Jumaa Aweso (Mb), Waziri wa Mifugo na Uvuvi Mhe. Mashimba Mashauri Ndaki, Naibu Waziri wa Kilimo Mhe. Antony Mavunde (Mb) Naibu Waziri Wizara ya Maji Mhe.Mhandisi MaryPrisca Mahundi (Mb), na Naibu Waziri Wizara ya Mifugo na Uvuvi Mhe. Abdallah Ulega, (Mb).

Mheshimiwa Spika, napenda kuwashukuru Makatibu Wakuu pamoja na Watendaji Wakuu wote wa Wizara hizi kwa ushirikiano wao mkubwa walioutoa wakati walipohitajika kufika mbele ya Kamati kwa ajili ya

kujibu hoja mbalimbali zilizohitaji majibu ya Serikali kuhusu masuala mbalimbali ya Kilimo, Mifugo, Uvuvi na Maji.

Mheshimiwa Spika, naomba pia nitumie nafasi hii kutambua mchango wa Wadau na Taasisi ambazo zimeshirikiana na Kamati wakati wa kutekeleza Majukumu katika kipindi cha Januari 2021 hadi Januari 2022.

Kwa uchache naomba kuwataja Wadau wafuatao: -

- a) Chuo Kikuu cha Kilimo cha Sokoine (SUA);
- b) Chuo Kikuu cha Ushirika Moshi (MoCU);
- c) Benki ya Maendeleo ya Kilimo (TADB);
- d) Agricultural Concil of Tanzania(*ACT*);
- e) Mamlaka ya Kiwanja cha Ndege Kilimanjaro (*KADCO*);
- f) *Tanzania Private Sector Foundation (TPSF)*;
- g) *Tanznia Horticultural Association (TAHA)*;
- h) *Research, Community and Organizational Development Associates (RECODA)*;
- i) *Tanzania Private Sector Foundation (TPSF)*;
- j) *Agricultural Sector Policy and Institutional Reform Strengthening (ASPIRES)*; na
- k) *Agriculture Non – State Actors Forum (ANSAF)*

Mheshimiwa Spika, kwa heshima na kwa mara nyingine tena nichukue fursa hii kuwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji kwa kufanya kazi nzuri na kwa umakini na uzalendo wa hali ya juu katika kutekeleza na kufanikisha majukumu ya Kamati ya kuisimamia na kuishauri Serikali. **Naomba majina yao yaingizwe kwenye Kumbukumbu ya Taarifa Rasmi za Bunge (HANSARD) kama ifuatavyo: -**

1. Mhe. Dkt. Christine Gabriel Ishengoma, Mb - **Mwenyekiti**
2. Mhe. Athuman Almas Maige, Mb – **Makamu /Mwenyekiti**
3. Mhe. Prof. Patrick Alois Ndakidemi, Mb - Mjumbe
4. Mhe. Prof. Sospeter Mwijarubi Muhongo, Mb- Mjumbe
5. Mhe. Balozi Dkt. Bashiru Kakurwa Ali, Mb - Mjumbe
6. Mhe. Charles John Mwijage, Mb - Mjumbe
7. Mhe. Furaha Ntengo Matondo Mb - Mjumbe
8. Mhe. Khadija Hassan Aboud, Mb - Mjumbe
9. Mhe. Mohamed Suleiman Omar, Mb - Mjumbe
10. Mhe. Benaya Liuka Kapinga,, Mb - Mjumbe
11. Mhe. Michael Mwita Kembaki , Mb - Mjumbe
12. Mhe. Jackson Gedion Kiswaga, Mb - Mjumbe
13. Mhe. Janejelly James Ntate, Mb - Mjumbe
14. Mhe. Anna Richard Lupembe, Mb - Mjumbe
15. Mhe. Munde Tambwe Abdallah, Mb - Mjumbe
16. Mhe. Deo Kasenyenda Sanga, Mb - Mjumbe
17. Mhe. Tumaini Bryceson Magessa, Mb - Mjumbe
18. Mhe. Prof. SHukrani Elisha Manya, Mb - Mjumbe
19. Mhe. Livingstone Joseph Lusinde, Mb - Mjumbe
20. Mhe. Kunti Yusuph Majala, Mb - Mjumbe
21. Mhe. Mrisho Mashaka Gambo, Mb – Mjumbe
22. Mhe. Khadija Hassan Aboud, Mb – Mjumbe
23. Mhe. Dkt. Rita Enespher Kabati, Mb – Mjumbe
24. Mhe. Yustina Arcadius Rahhi, Mb – Mjumbe

25. Mhe. Yahya Ali Khamis, Mb – Mjumbe
26. Mhe. Christopher Ole Sendeka, Mb - Mjumbe
27. Mhe. Emmanuel Peter Cherehani, Mb - Mjumbe

Mheshimiwa Spika, mwisho kabisa lakini si kwa umuhimu, napenda kuishukuru Sekretariati yote ya Bunge kwa ushirikiano wao katika kufanikisha shughuli za Kamati, chini ya Uongozi thabiti wa Katibu wa Bunge Ndugu Nanelwa Muhambi, Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Athumani Hussein, Wakurugenzi Wasaidizi Ndg. Msigwe Bisile na Ndg. Gerald Magili, Makatibu wa Kamati Ndg. Rachel Nyega na Ndg. Eunike Shirima na Msaidizi wa Kamati Ndg. Mohamed Kizingiti, kwa umakini na weledi wao katika kufanikisha kazi za Kamati.

4.2 Hoja

Mheshimiwa Spika, baada ya kueleza kwa kina Shughuli zilizotekelezwa na Kamati, Uchambuzi wa Matokeo ya Utekelezaji wa shughuli hizo, Maoni na Mapendekezo ya Kamati, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako Tukufu sasa lipokee na kuikubali Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji kuhusu shughuli ilizozitekeleza kwa kipindi cha kuanzia Januari, 2021 hadi Januari, 2022 pamoja na Ushauri na Mapendekezo yaliyomo katika Taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

Dkt. Christine Gabriel Ishengoma, Mb
**MWENYEKITI - KAMATI YA KUDUMU YA
BUNGE YA KILIMO, MIFUGO NA MAJI**

11 FEBRUARI, 2022